

Q. K. 367.24

(X 188 2542)

420

DISSERTATIONEM

II n
348

De

CURA DEI CIRCA
REM ROMANAM,

consensu

*Inclytæ atque Amplissimæ Facultatis
Philosophicæ,*

Prima Vice

PRO LOCO

suo tempore in Eadem obtinendo,

Publicæ disquisitioni

submittit

Die XX Septembris A. S. M DC XC.

M. GEORGIUS Lebrecht Wilcke/
SS. Theol. Baccal.

LIPSIÆ,

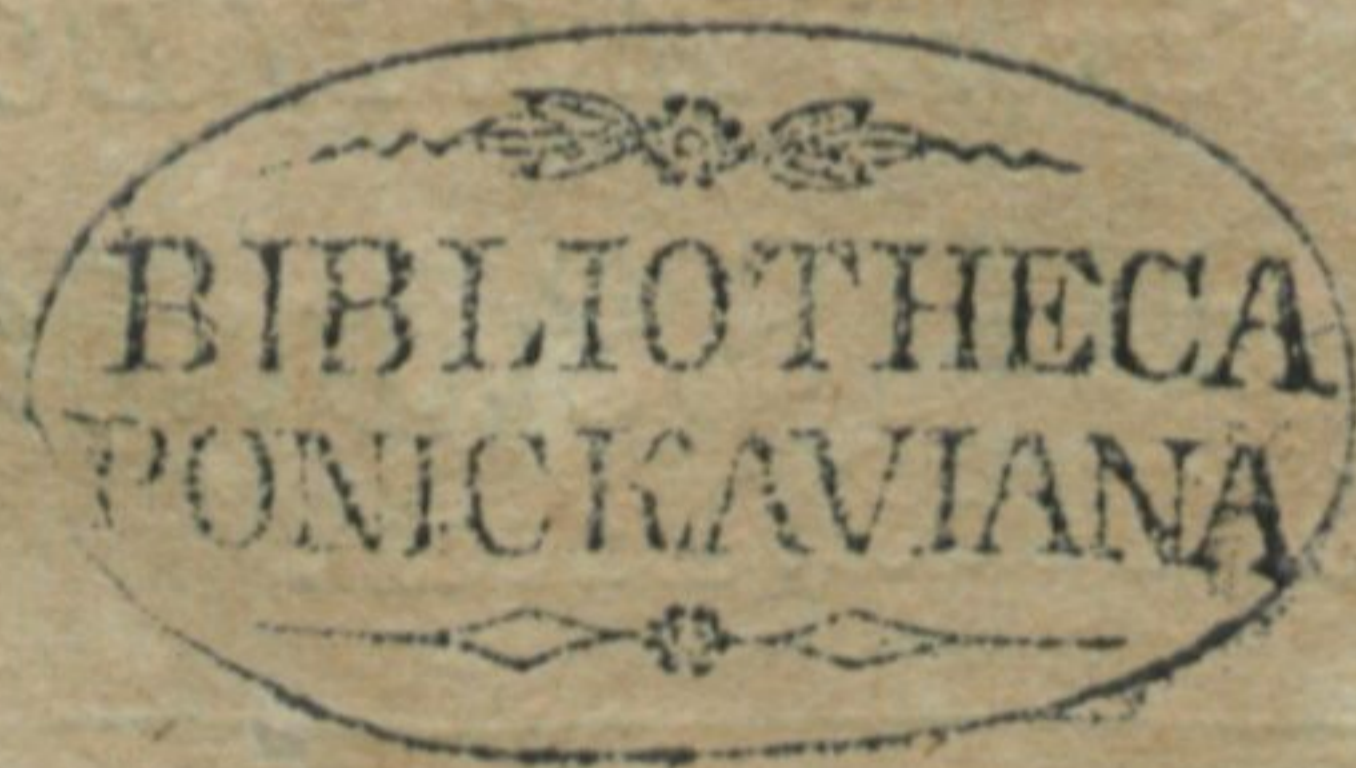
Literis CHRISTOPHORI GUNTHERI.

VIRO
REVERENDISSIMO AC SUMMO
DOMINO
SAMUELI BENEDICTO
CARPZOVIO,
SS. THEOL. DOCTORI CLARISSIMO,
SENATORI SACRO, ET PASTORI DRESDEN-
SIUM EPHORIQUE PER VICINIAM
GRAVISSIMO MERITISSIMOQUE

BONARUM LITERARUM ARBITRO
CENSORIQUE DOCTISSIMO

multiplicatis cum vôtis

d. d. c.

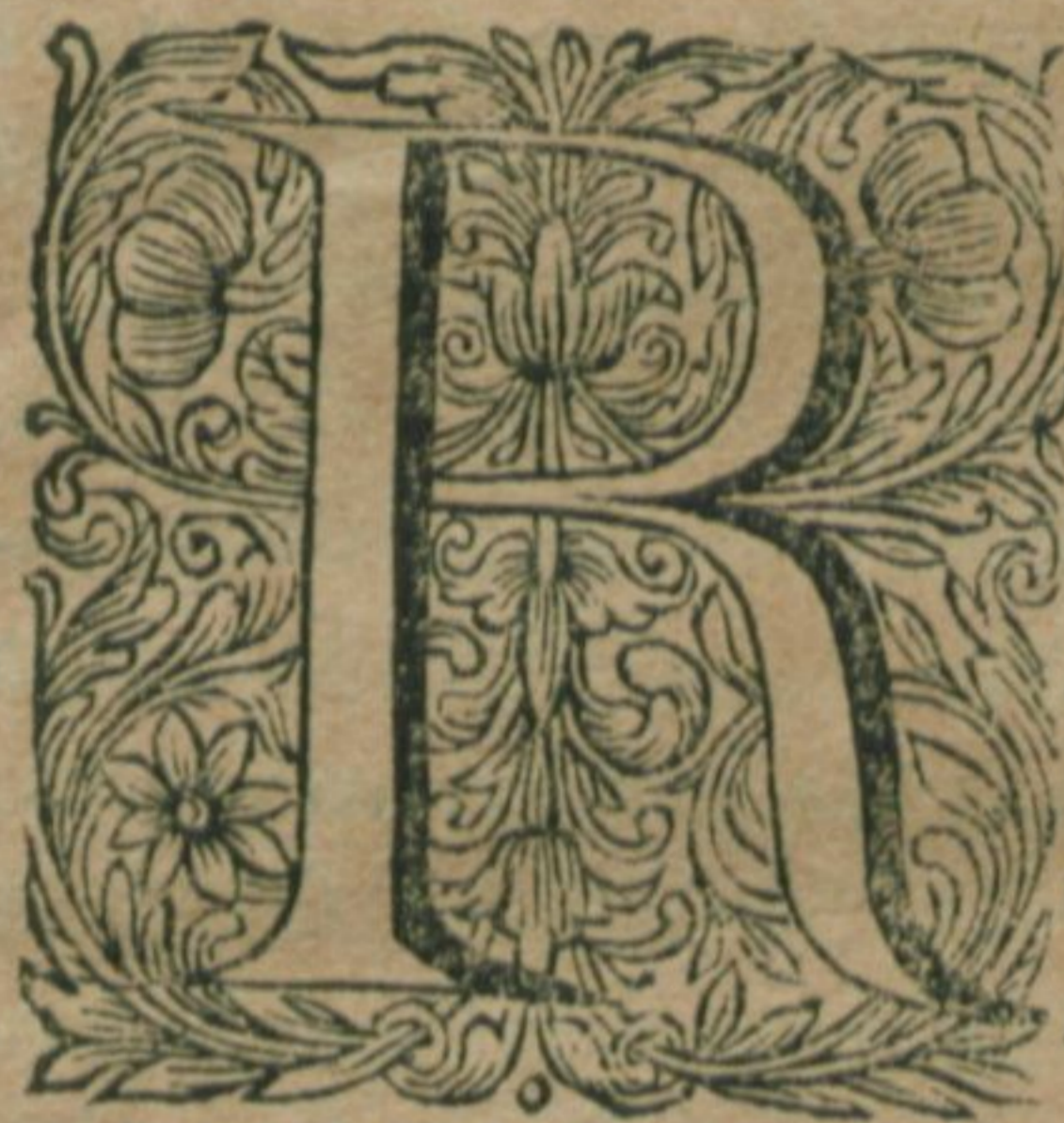
AUCTOR.

DE
CURA DEI CIRCA REM
ROMANAM

EXERCITATIO HISTORICA.

§. 1.

REM ROMANAM de Regno, Republica, Imperio, Statuque universo Romano, dixerunt Auctores ætatis primæ Livius, *memores Romanam Rem nuper etiam adjectione Populi Albani auctam l. 30. cum in magna gloria, magnisque opibus Regnum Tulli, ac tota res Romana esset. l. 31. Virgilius, Hic rem Romanam, magno turbante tumultu, sistet eques Æn. VI. 857. dum res stetit Ilia regno Æn. I. 272. Postquam res Asiæ Æn. III. 1. & ætatis secundæ, Tacitus, sua in manu sitam rem Romanam A. I. 31. 5. Deum ira in rem Romanam. A. IV. 1. 4. Florus, satis tanto hosti uno Imperatore resistere res Romana non potuit. III. 22. 5. ac toties iidem alibi, pluresque. Nobisque ideo ita visum est sequi: quo tempus omne, modumque omnem, omnemque demum Populi Romani fortunam, unius ambitu vocabuli daretur constringere.*

§. 2. CURASSE autem DEUM REM ROMANAM nemo neget, nisi qui asserat, nihil DEUM unquam curasse. Quod quidem Epicuri olim dogma fuit, quique Epicurum sequuntur. Ceterum pars sanior Gentilium contra fuit. Promptumque foret agmina ipsa omnis generis Auctorum inducere: ni jam pridem præsto foret Augustinus, scriptor Christianus, cui celsius lumen ex divinis literis affulserat, cujus ista pulcherrima verba sunt: *DEUS qui fecit hominem rationale animal ex anima & corpore: qui eum peccantem, nec impunitum esse*

esse permisit, nec sine misericordia dereliquit: qui bonis & malis essentiam cum lapidibus, vitam seminalem etiam cum arboribus, vitam sensualem etiam cum pecoribus, vitam intellectualem cum solis Angelis dedit: à quo est omnis modus, omnis species, omnis ordo, à quo est mensura, numerus, pondus, à quo est quicquid naturaliter est, cujuscunque generis est, cujuscunque estimationis est: à quo sunt semina formarum, forma seminum, motus seminum atque formarum. Qui dedit & carni originem, pulchritudinem, valetudinem, propagationes, fecunditatem, membrorum dispositionem, salutem, concordiam: qui & animæ irrationali dedit memoriam, sensum, appetitum, rationali autem insuper mentem, intelligentiam, voluntatem: qui non solum cælum & terram, nec solum Angelum & hominem, sed nec exigui & contemptibilis animantis viscera, nec avis pennulam, nec herbae strobilum, nec arboris folium, sine suarum partium convenientia, & quadam veluti pace dereliquit: nullo modo est credendus REGNA HOMINUM, eorumque dominationes & servitutes à suæ PROVIDENTIÆ legibus alienasse volui. *ssede Civ. DEI V. II.*

§. 3. Nobis autem generali demonstratione jam missa, sedet unice in præsens CURAM DEI DE RE ROMANA docere. Ubi fors non inconvenienter facturi sumus, si primum recenseamus, quam varia, quamque numerosa illa DEI DE RE ROMANA CURA fuerit. Non quasi exhausturi omnem eam, etiam arcanam nobisque abstrusam: prout quæque Cura & evidentissima, & ab historicis in literas relata est; [quos haud præter rem profecto *Jr. Casaubonus* in illustri ad Polybium præfatione, *Providentiæ divinæ Scribas ac Tabularios publicos* vocavit. Deinde vero ut & afferamus CURÆ DEI tam multiplicis DE RE ROMANA FRUCTUS, seu tu causas ac fines appellare mavis, prout isti nimirum inaccessi initio mentibus mortalibus, semet tamen explicuere ipsi postea, & res ipsa demum præsens oculis admirationique cernentium semet ultro ingessit. Post quæ si quid de Roma Romanove Imperio NOSTRI ÆVI his addere vacuum erit, id ad fortem sive summam accedet.

§. 4. In parte itaq; Exercitationis principe, prima exit ELECTIO ITALIÆ, quæ rei Romanæ, hoc est Urbi Imperioq; tanto locum præberet. De ITALIA præclare *Plinius*, *Terra*, inquit, *omnium terrarum alumna eadē & parens*, NUMINE DEUM ELECTA, quæ cælum ipsum clarius faceret, sparsa congregaret imperia, ritusque molliret: & tot populorum discordes ferasque linguas sermonis commercio contraberet ad colloquia. & hu-

Et humanitatem homini daret, breviterque una cunctarum gentium in toto orbe patria fieret H.N. III. 6. Patet verò longius ista DEI CURA. Quod vidit & illustravit doctissimâ observatione *Strabo*, quo loco ipse post eximiam Italiae laudationem, quasi in fine Libri VI. de Geographia ita inquit: *Præterea cum medio loco inter gentes maximas sit sita & Græciam, ac maximas Asiae partes: LOCI NATURA AD IMPERIUM VIRTUTE AC MAJESTATE TENENDUM ADJUVATUR: Vicinia exequendis imperiis, & obeundis ministeriis accommodata est.* Nisi quod eandem tamen materiam, propriam hujus loci, copiosius insuper exsecutus fuit *Vitruvius*, ubi sic ait: *Cum ergo ab NATURA RERUM (DEO) hæc sint in mundo collocata, ut omnes Nationes immoderatis mixtionibus sint disparatae, PLACUIT, ut inter spatia totius orbis terrarum regionumque MEDIO MUNDI Populus Romanus possideret fines. Namque temperatissima ad utramque partem, & corporum membris, animorumque vigoribus, pro fortitudine sunt in ITALIA gentes. Quemadmodum enim Jovis stella inter Martis ferventissimam, & Saturni frigidissimam media currens temperatur: eadem ratione ITALIA inter Septentrionalem, Meridianamque ab utraque parte mixtionibus temperatas, & invidias habet laudes. Itaque consiliis refringit Barbarorum vires, manu forti Meridianorum cogitationes. ITA DIVINA MENS CIVITATEM POP. ROMANI EGREGIA TEMPERATAQUE REGIONE COLLOCAVIT, UT ORBIS TERRARUM IMPERIO POTIRETUR. VI. I.*

§. 5. Fuit vero & altera DEI admirabilis æque de GENERE, seu de POPULO CURA. Erant tunc in Italia Campani, Samnites Apuli, Etrusci, Ligures, Insubres, magno numero populi alii. Sed in his omnibus DEI CURÆ soli visi sunt idonei LATINI, qui majore mox fato in ROMANUM nomen transivere. Et est magnifica potius quam superba ista *Plinii* enunciatio, *Gentium in toto orbe præstantissima una, & in omni virtute haud dubiè ROMANA fuit.* Quod si quis appellet tamen ab hoc judice, & suspectum de Romanis Romanum habeat: non aliter Græcus ille *Ammianus & Cassiodorus* sanguinis Gothici, censuere. Quorum ille *Romam Imperii virtutumque omnium Larem*, & hic *virtutum omnium latissimum templum* dixit. Sed sit nobis locupletissimus & unicus testis isto loco *Divus Augustinus*: cujus utinam totum caput XII. quod Libro V. de Civ. DEI extat, liceret hic describere! excerpemus tamen. *Proin videamus*

quos Rom. mores, & quam ob causam DEUS verus ad augendum Imperium adjuvare dignatus est, in cuius potestate sunt etiam regna terrena. Veteres igitur, primique Romani, quantum eorum docet & commendat Historia, quamvis ut aliae gentes, excepta una populi Hebraeorum Deos falsos colerent, & non DEO victimas, sed Dæmoniis immolarent, tamen laudis avidi, pecuniæ liberales erant, gloriam ingentem, divitias honestas volebant: hanc ardentissime dilexerunt, propter hanc vivere voluerunt, pro hac & mori non dubitaverunt. Cæteras cupiditates huius unius cupiditate presserunt. Ipsam denique Patriam suam, quoniam servire videbatur inglorium, dominari vero atque imperare gloriosum, prius omni studio liberam, dein dominam esse concupierunt. Consulibus institutis secutum est, quod idem Auctor (Sallustium innuit) in Romanorum laudibus posuit, quod civitas incredibile memoratu adeptæ libertate, quantum brevi creverit: tanta cupido gloriæ inceserat. Ista ergo laudis aviditas, & cupido gloriæ multa illa miranda fecit, laudabilia scilicet atque gloriosa secundum hominum existimationem. Atque ubi de Julio Cæsare ex Sallustiano caractere retulisset, subdit: Amore itaque primitus libertatis, post etiam dominationis, & cupiditate laudis & gloriæ multa magna fecerunt. Citatisque quibusdam Virgilio versibus: nec non Tarqu. &c. ruebant. Tunc itaque magnum fuit, aut fortiter emori, aut liberos vivere. Sed cum jam nati essent libertatem, tanta cupido gloriæ inceserat, ut parum esset sola libertas, nisi & dominatio quereretur. Rursusque citato Virgilio: quin aspera Juno &c. dominabitur Argis: post illa provenere ille proprie Romanis imperandi artes: excudent alii &c. debellare superbos. Has artes illi tanto peritius exercebant, quanto minus se voluptatibus dabant, & enervatione animi atque corporis in concupiscendis & augendis divitiis, & per illas moribus corrumpendis &c. &c. Postque comparatione inter Cæsarem & Catonem ex Sallustio instituta, ubi Catonis virtutem propinquiorem veritati quam Cæsaris dixisset: adducit dein ex eodem Historico: Nolite existimare, &c. in vacuam Rempublicam. Non quasi omnes veteres Romani vel plures saltem tales tunc fuerint: alioqui non illa contigissent, quæ Livius & Florus de contentionibus Patrum atque Plebis narravere. Sed tamen quod, inquit Sallustius, paucorum civium egregia virtus vitia cuncta sustinebat. Unde sic denique finit Augustinus: Quamobrem cum diu fuissent Regna Orientis illustria, VOLUIT DEUS & Occidentale fieri, quod tempore esset posterius, sed Imperii latitudine & magnitudine illustrius. Id TALIBUS potissimum CONCESSIT

CESSIT hominibus; ad domanda gravia mala multarum gentium, qui causa honoris, laudis & gloria consulerent Patria, in qua ipsam gloriam requirebant, salutemque ejus salutis suae proponere non dubitarent: pro isto uno vitio, id est, amore laudis, pecuniae cupiditatem, & multa alia vitia comprimentes.

§. 6. Et jam tertia DEI CURA secuta est, de ORDINE his omnibus dando. Visusque & Populus egere ROMULI, hoc est REGIS, qui quod in alia quanquam causa Livius habet, e ferocibus universis suo quemque metu obedienter faceret VI. 4. Quem Virum, quocunque genitore ortum, (namque hic variant Auctores,) neque Tiberis, in quem projectus est, merisit, sed nutrita lupa, diuque inter pastores habitum, demum casus & periculum aperuit, REGEMque fecit, isque ROMAM condidit. Ubi Livius, forte quadam DIVINITUS super ripas Tiberis effusus lenibus stagnis, nec adiri ad justum cursum poterat amnis: & posse quamvis languida mergi aqua infantes, spem ferentibus dabit: I. 4. idemque eodem ferè loco: sed DEBEBATUR ut opinor FATIS tantæ origo Urbis; etsi tunc inopis adhuc & parvæ, ut, quod non invenuste Florus, imaginem magis urbis diceret quam urbem. I. 1. Rigeant culmo tecta. Nec magnificentior Regia, seu casa Romuli; quam in speciem priorum rerum servatam relictamque, etiam Augusti ævo monstrabant. De Templis inde collige, quod

Jupiter angustâ vix totus stabat in aede,

Inque Jovis dextra fictile fulmen erat. Ovid. Fast. I. Et par etiam nitor Curiae Romanae; de qua Propertius:

Curia praetexto quæ nunc nitet alta Senatu,

Pellitos habuit rustica corda Patres. El. IV. 1.

Civium fuere primo censu ter mille.

§. 7. Ast CURA DEI, (de qua semper nobis sermo atque meditatio est) cum cultum & amplitudinem, & ornatum Romæ in alia tempora rejecisset, tunc quidem in id intendebat quasi oculos unice, quo Imperio abs se jam designato descriptoque SEDES COMMODA daretur atque opportuna. Quod vidit, & civibus suis inculcavit ille vir acerrimi ingenii Camillus apud Livium ubi sic ait: Non sine causa DII HOMINESQUE HUNC URBI CONDENDÆ LOCUM ELEGERUNT. Saluberrimos colles, flumen opportunum, quo ex mediterraneis locis fruges debebantur, quo maritimi conventus accipiantur; mare vicinum ad commoditates, nec expositum nimia propinquitate ad pericula clasium externarum; regionum Italiae medium. V. 54. Et adde
his

his quod munitissimo Italiae loco sita, & Alpibus Appenninoque ab omni vi subita defensa, utque breviter absolvam, Romani mundi centrum, & opportunissimum ideo petendo Juri Prætorium, & commodissimum pro mercibus orbis exponendis Forum, & Arx nationum ac Regum, lumenque gentium, ac mundi miraculum fuit; quod oculis omnium perinde expositum, quasque ex æquo obvium, & accedere volentibus terramarique pronum, commodum, idoneum foret.

§. 8. Sic nata ergo & sic posita Roma, admirabile dictu est, quanta DEI CURA providentiaque habita primo sit sub VII. Regibus prope CCL. ut *Florus præf. 5.* sive ut accuratius *Dionysius V. & Livius I. 60.* putant CCXLIV. per annos. *Quadam*, ut ait *Florus*, FATORUM INDUSTRIA tam variis ingenio, ut *Reip. ratio & utilitas postulabat.* Nam quid *Romulo ardentius?* tali opus fuit ut invaderet regnum. Quid *Numa religiosius?* ita res poposcit, ut ferox populus Deorum metu mitigaretur. Quid ille *militia artifex Tullus*, bellatoribus viris quam necessarius? ut acueret ratione virtutem. Quid *edificator Ancus?* ut urbem coloniam extenderet, ponte jungeret, muro tueretur. Jam vero *Tarquinius ornamenta & insignia*, quantam *Principi populo addiderunt ex ipso habitu dignitatem?* Actus a *Servio census*, quid effecit, nisi ut ipsa se nosset *Respublica?* Postremo *superbi illius importuna dominatio*, nonnihil imo vel plurimum profuit. Sic enim effectum est, ut *agitatus injuriis populus cupiditate libertatis incenderetur.* I. 8 consentitque *Livius*, II. 1.

§. 9. Jam enim meditabatur CURA illa DEI DE RE ROMANA singularis, populum Romanum in annuos magistratus, imperiaque Legum potentiora quam hominum, *Liv. II. 1.* sive ut *Tacitus* ait in *Libertatem & Consulatum.* A. I. 1. transducere, quo spatium ingenii virtutibusque Romanis daretur. Liber enim jam *Populus Romanus* mirum quam invidiosè mox excrevit. Generosæque instar arboris, cœloque ac solo suo liberè gaudentis, actis profundissimè radicibus, induta truncum, vertice in eximiam altitudinem protenso, ramis felicibus *Italiam primùm*, mox *Siciliam*, & inde *Hispaniam*, *Galliam*, *Europamque*; pleramque, mox *Africam* quoque *Asiamque* inumbrans, tam prospera, tam inusitata incrementa, non alteri interim debuit quam DEO. Agnovit hoc *Florus* ipse, qui *Populum Romanum quodam quasi INSTINCTU DEORUM ad asserendam Libertatem concitatum* scribit 1.9. Cum enim *populus Romanus* tota illa ætate prima, qua sub *Regibus* fuit, non nisi *circa matrem suam*, hoc est, urbem ipsam *Romam*, cum finitimis luctatus esset: *Florus præf.* à *Bruto* dehinc *Consule* ad *App. Claudium & Q. Fulvium Coll.* per 250. annos, *Italiam universam* subegit. l. c. ac du-

ac ducentis post annis qui sequuntur, Africam, Europam, Asiam, totum denique orbem terrarum bellis victoriisque peragravit. Sic Florus II, 1. Nisi quod accuratior multo, ac tantum non stupenda, & propria Polybii ista observatio fuit, solis LIII. annis tantam rem confectam. Quod dogma difficile perceptu futurum, eruditissime Casaubonus exponit, dum docet, populum Romanum de occupando orbis imperio ante bellum Punicum II. vix cogitasse: verum quia feliciter primo Punico vires suas esset expertus ex successu animos sumsisse, ac mox oblatis conditionibus utentem, brevi spatio temporis, non sine ingenti miraculo, rem tantam simul propemodum & aggressum esse. & consummasse. Fuerit ergo annorum istorum LIII. initium ad initium belli Punicum II. & consummatio ad devictum Persea, eversumque Macedoniæ regnum restringenda. Et quanquam post confectum bellum Macedonicum stabat adhuc Carthago, stabant Regna Regum Ægypti, Syriæ, Asiæ, Pergami, Cappadociæ, Numidiæ, alia: etiam Græcorum civitatibus & insulis sua fere libertas constabat: Omitto autem Galliæ utriusq; populos plerosq; item Germanos, Britannos, Hispanos, Thracas, Judæos, qui omnes postea diversis & occasionibus & temporibus Romano Imperio accesserunt: Sed enim vero Polybius ea quæ commemoravimus Regna, & Græciam universam pro subditis populo Romano habuit: non quod jugum servitutis adhuc subiissent, ut postea fecere, cum armis sunt devicti: verum eâ ratione, quod per bella dicto spatio LIII. annorum gesta, omnibus Europæ, Asiæ, Africæ populis, qui alicujus erant nominis, expressa erat impotentia confessio: jamque eò res redierat, ut è notioribus tunc gentibus nulla esset, quæ ex æquo cum populo Romano agere auderet. Sicque adeo in confesso apud omnes erat, eamque confessionem necessitas omnibus exprimebat, parendum porro esse Romanis, & illorum jussa esse capeffenda. Hæc autem erat conditio populorum non planè subditorum, sed qui tenerentur ex fœdere Populi Romani majestatem colere. Notis ad Polyb. I.

§. 10. Hæc verba dum scribimus, rursus admirabilem DEI CURAM, & evidentissimam providentiam notamus, quâ bella ex bellis nasci, & provincias ex provinciis quasi serie quadam subigi, aut fecit ipsa, aut permisit. Nam semper, (certè usque ad Syllam) duplici hoc titulo Romani usi, ut aut pro SALUTE arma caperent, aut

B

pro

pro FIDE. Pro illâ, ubi res ipsorum ageretur, pro istâ ubi Sociorum. Et hoc de fociis latè patuit, & est illa catena, quæ bella & terras conjunxit aut subjunxit. Hæc ferè *Lipsius*; qui simul latentes istos nexus per exempla demonstravit Carthaginensium, Macedonum, & Mithridatis. *de magnit. Rom. IV.* Sed nobis potius sit allegare *Augustinum*, quo loco ait: *Sed planè pro tantis bellis susceptis & gestis JUSTA DEFENSIO Romanorum est, quod irruentibus sibi importunè inimicis resistere cogebat, non aviditas adipiscenda laudis humana, sed necessitas tuenda salutis & libertatis. Ita sit planè. Nam postquam res eorum, sicut scribit Sallustius, legibus, moribus, agris auclta, satis prospera, satisque pollens videbatur, sicut pleraque mortalium habentur, INVIDIA EX OPULENTIA orta est. Igitur Reges, populique finitimi BELLO EOS TENTARE, pauci ex amicis auxilio esse. Nam ceteri metu perculsi procul à periculis aberant. At Romani domi militiaeque intenti, festinare, parare, alius alium hortari, hostibus obviam ire, libertatem, parentesque armis tegere. Post ubi pericula virtute propulerunt, sociis atque amicis auxilia portabant; magisque donandis quam accipiendis beneficiis amicitias parabant. Decenterque his artibus ROMA CREVIT. de Civ. DEI. III. 10.*

§. II. Ceterum ut pares essent bellis omnibus profligandis, Sapiencia DEI eadem, CURAque immensa, providerat jam inde ab initio, ut nulli mortalium armis atque SCIENTIA REI MILITARIS ante Romanos essent. De scientia ipsa verò abstinemus dicere, quasi qui ignarissimi simus artis tantopere, isto maxime sæculo, exercitæ. Qui volet, *Lipsum* legat de *Militia Romana. 1, 2.* delectumque, ordinem, arma, aciem, & disciplinam indidem cognoscat; tam olim huic genti usurpatam, ut hæc videns Taxiles, ille à sinu & latere Mithridatis Regis, libero ore apud Tigranem fassus sit, ἀμαχον πρῶγμα τῶ ρωμαίων ὄπλα, rem invictam, Romana arma. *Plut. Lucull.* Quanquam fors propiùs etiam rem nostram locutus est *Aristides*, Rhetor in Encomio Romæ, cum Romanos non modò armis, sed etiam τῆ γνώμη καὶ τῆ σοφία, (quibus vocabulis nihil aliud quam ARTEM ipsam & SCIENTIAM BELLANDI signat) usque adeo supra populos omnes fuisse ait, ut hi cum illis compositi, non plus sapuisse quam pueri videri possint. Quippe ista vis est liberrimi pronuntiati παιδας ἀπαντας ἐνθρόπυς ἀπεφύνατε. Atque ista quidem *Aristides* cuncta ita per partes

partes exsecutus est, ut si eum his & reliquam orationem conferas, non in scitè possis dicere, quod de Trajano & Plinio quondam judicatum fuit, non comparabili populo comparabilem Panegyricum ab hoc viro scriptum.

§. 12. Vocat verò nos alivorsum jam alia DEI, & inexplicabilis gratiosissimaque CURA, quæ togatæ genti hos mores, & hanc formam universæ virtutis civilis impresit tam tenaciter, ut Livius non ex vano prædicaverit, *nullam unquam Remp. nec sanctiorem, nec bonis exemplis ditio rem fuisse. Præfat.* Quantum enim *Græci præceptis prævalebant, tantum Romani, quod majus erat, exemplis.* Quintil. J. O. XII. 2. & Valer. Max. II. 7. Qui auctor vel solus ETHICAM ROMANAM confecerit. Adeo virtutem omnem, militarem & civilem, & suo signat nomine, & Romanis factis confirmat. Quod tamen impedire non debet, quominus & alios, prout sese offerent, citemus. Sic enim de Justitia Romanorum præclare Dionysius observat, *Romæ neque Senatui, nec Populo toti plenum suscipiendi belli jus, nisi cognitio & judicatio Sacerdotum publicorum intervenisset, quos Fetiales dicebant.* Id verò laudat & unicè probat scriptor, & Græcos suos caruisse eò dicit, & sese ideo obiter expositurum, quid muneris & juris habuerint: *ut inquit, quibus ignota hætenus fuit Romanorum in bellis religio mirari desinant, felices eventus plerumque habuisse. Nam omnium bellorum initia & causas apparebit justas fuisse: ATQVE IDEO DEOS MERITO PROPITI- OS SENSISSE ET FAVENTES.* Quod ad Clementiam Romanam: difertè apud Tacitum Claudius ipse Cæsar, *ita majoribus placitum, quantâ pervicaciâ in hostem, tantâ beneficentiâ adversum supplices utendum* An. XII. 20. Testisque alius, *nihil victis quicquam præter injuriæ licentiam eripuisse.* Sallust. Cat. XII. Ast Fortitudo Romanorum, etsi longè supra testimonium omne sit, non abnuet tamen vel ex Livio Mutium Scævola, & *facere & pati fortia Romanum est,* II. 12. vel Livium ipsum hic adduci: *absit invidia verbo, & civilia bella fileant, nunquam ab equite hoste, nunquam à pedite, nunquam apertâ acie, nunquam æquis utique locis laboravimus* IX. 19. Quæ vera dictio, & trophæa victarum gentium adstipulantur. Cum autem à virtute militari ad civilem venimus, domi & in togâ spectandam: fuere certè Romani jam inde ab initio in Numinum cultu, vano illo quidem, sed tamen assiduo reverenter occupati. Et incredibile dictu est, quam omnia

publice & privatim religiosè cœpta, administrata, patrata: ut totam civitatem sacris operantem & addictam posses arbitrari. Atque id secundum vetera instituta; nec novitati aut mutationi dabant hic locum. Quò valde faciebat, quod sacris præessent, & ipsi non interpretarentur solum, sed administrarent Viri in Rep. primi, honoribus honesti: qui & exemplo suo plebem eò trahebant, & prudentiâ ac maturitate nova aut nocitura spernebant. Ab hoc deinde capite alia virtutum membra; & imprimis illa animi morumque integritas quædam atque candor: cui probitati abstinentia, continentia, frugalitas, sobrietas, modestia, pudor &c. comites adhærent. *J. Lipsius de magnit. Rom. IV. 5.* Sed nos ex omnibus id solum hic citamus, *Fiducia hæc, ut verum dicam, humana non fuit, sed A DEO INSPIRANTE VENIT.*

§. 13. Dumque hæc scribimus, & dum miramur, DEOque dilectam gentem dicimus, peneque invidemus: ecce iterum nobis *Divi Augustini* in mentem venit, qui capite XV. libri V. pulcherrime executus est, de MERCEDE TEMPORALI, quam DEUS BONIS ROMANORUM MORIBUS reddidit. *Quibus ergo, inquit, non erat DEUS daturus vitam æternam, cum Sanctis Angelis suis in Civitate suâ cœlesti, ad cujus societatem pietas vera perducit, que non exhibet servitutem Religionis, quam λατρείαν Greci vocant, nisi uni vero DIO: si neque hanc eis terrenam gloriam excellentissimi Imperii concederet, non redderetur merces bonis artibus eorum, hoc est virtutibus quibus ad tantam gloriam pervenire nitebantur. De talibus enim, qui propter hoc boni aliquid facere videntur, ut glorificentur ab hominibus etiam Dominus ait: Amen dico vobis, PERCEPERUNT MERCEDEM SUAM. Sic & isti privatas res suas pro re communi, hoc est pro Rep. & pro ejus arario contemserunt, avaritiæ restiterunt, consulere patriæ consilio libero: neque delicto secundum suas leges, neque libidini obnoxii: his omnibus artibus tanquam verâ viâ nisi sunt ad honores, imperium, gloriam; honorati sunt ab omnibus fere gentibus, Imperii sui leges imposuerunt multis gentibus, hodieque literis & Historiâ gloriosi sunt pene in omnibus gentibus. Non est quod de summi ac veri DEI justitiâ conquerantur, PERCEPERUNT MERCEDEM SUAM. l. c. Qui idem Auctor, ubi capite XVI. de mercede sanctorum civium Civitatis æternæ egisset, sic ait: Proinde non solum, ut talis merces talibus ho-*
minibus

minibus redderetur, Romanum Imperium ad humanam gloriam dilatatum est: verum etiam ut cives aeternae illius Civitatis, quamdiu hic peregrinantur, diligenter & sobrie illa intueantur exempla, & videant, quanta dilectio debeatur supernae Patriae propter vitam aeternam, si tantum à suis civibus terrena dilecta est propter hominum gloriam. Fatemurque libenter tali observatione divini viri nos inprimis commotos. Sed si jam denique de isto Romanorum præmio explicare agendum sit, quid aliud quam MAXIMUM in terris Imperium, tum fines, copias, opera, opes afferamus; quibus nimirum rebus singulis, aut & junctis quibusdam, aliæ fortasse gentes sese ostenderunt; nulla sic omnibus, ut nunc ostendam.

§. 14. Nam hic se pandit demum liberalis illa ac splendidissima, de POTENTIA & MAGNITUDINE ROMANA DEI CURA; quibus spatia ferè immensa terrarum ac maris uno velut sinu adjunctim inclusa sunt, quanta in ullo priorum aut posteriorum Imperiorum non fuisse certum est. In hoc Imperio ASIÆ, AFRICÆ, EUROPEÆ flos, & gentium ipsa robora, opes & ingenia fuere. Termini (sub Augusto quidem) ab Oriente Euphrates; a Meridie Nili cataractæ, & deserta Africae, & mons Atlas; ab Occidente Oceanus; à Septentrione Danubius & Rhenus. Provinciae in ASIA Colchis, Iberia, Albania, Pontus, Bosphorus, Cappadocia, Galatia, Bithynia, Armenia, Syria, Arabia, Palæstina, Cilicia, Pamphylia, Lydia, & Asia tota minor. In AFRICA Ægyptus, Cyrenaica, Marmarica, Getulia, Africa propria, Numidia, Mauritania &c. In EUROPA Italia, Hispaniæ, Galliæ, Inalpini, Rhætia, Noricum, Illyricum, Macedonia, Epirus, Græcia, Thracia, Mœsia, Dacia, Pannonia. Inque medio istorum omnium Mare Mediterraneum universum, cum tot suis Insulis. Utrunque autem ad hoc mare provinciæ se porrigunt & extendunt: ipsum in medio, tot portibus & insulis distinctum, quasi via ac limes est, per quem commerciis jungantur. Nec aliud in hoc Imperio pulchrius & commodius: quum sit veluti baltheus bullis insularum interstinctus, qui & dividit simul & constringit. Has autem terras muniebant tum Copiæ urbanæ, provinciales, classicæ: tum Coloniae quoque, quæ tanto numero, tamque locis opportunis sparsæ, & in iis Romanus sanguis, quid nisi tot arces erant, & propugnacula Imperii Romani? Nec jam est, quod de Opibus operose mon-

strem; quas spontē liquet, ex tanta mole rerum confluisse multas,
ac penè innumerabiles: tum de his omnibus copiosè ac distinctim
Lipsius, quemvide. Ne qua vero Romam ipsam taceamus, summa
puto ratio vetat: eo quod illa omnium operum opus, ut sic appellem;
& in qua sola fuit, quicquid ubique fuit. Unde *Aristides*, qui sub
Adriano vixit, cum Urbs in summo flore, eam cum Homericam nive
comparat: *quæ excelsorum montium juga operit, & agros item, & pin-*
guia virorum culta. Et alibi velut commune totius terræ oppidum
esse ait: *rursusque, omnes gentes quasi vicatim divisas ad hanc suam*
arcem convenire, quæ nunquam ulli se negat, sed ut terra solum fert
omnes, sic hæc omnes homines capit. A qua causa etiam Orbis compendium,
& epitome Athenæo dicta est: *Lucanus, generis coëat si turba capacè hu-*
mani: & Seneca: aspice, inquit, hanc frequentiam, cui vix urbis im-
mensa tecta sufficiunt. Maxima pars illius turba patria caret, ex mu-
nicipiis suis, ex coloniis, ex toto denique orbe terrarum confluxerunt.
Consol. ad Helv. Idemque Auctor alibi; *Cogitate, inquit, hanc ci-*
vitatem, in qua turba perlatissima itinera sine intermissione defluens
eliditur, in qua consumitur, quicquid terris omnibus aratur. Et iterum
Aristides; Mare per vestrum ac terrarum orbis imperium medium pre-
tenditur; cui amplæ regiones late circumjacent, necessaria pleraque vo-
bis subministrantes: & ex omni terra marique, quicquid vel anni tem-
pore gignunt, vel regiones singula, fluvii, paludes, artesque tum Græco-
rum, tum Barbarorum proferunt, ad vos defertur. Quapropter si quis
velit ista omnia spectare, is vel omnem peragret orbem, vel in hac urbe
versetur, necesse est. Quicquid enim apud alios crescit aut paratur, hic
etiam semper adfluit. Tantæ autem hic appelluntur singulis anni tem-
poribus autumnique conversionibus holcades oneraria, ut urbs commu-
nis quadam totius orbis officina videatur. Longum autem foret de
Domibus privatis, deque Templis, atque Foris, & Balneis Thermis-
que, de Statuis quoque, & Viis, & Aquæductibus narrare: etsi in hac
quoque parte urbs ista omnes orbis urbes superaverit; quod & fidi
auctores dicunt, & opes atque ambitio Romana facile persuadent.
Quicquid enim Artificum insigniorum Græcia aut Asia habuit, Ro-
mam evocabantur, aut ultro veniebant. Quippe hic præmia: &
quidem ex iis, quibus (ut Taciti verbum usurpem) *ingenium & auda-*
cia erat, etiam quæ natura denegavisset, per artem tentare. Compen-
dio ista, sed magnificè complexus est *Martialis*, cum ait: *Cui*

Cui par est nihil, & nihil secundum.

Ast *Claudianus*, ut est sonorus ac sublimis, ubertim id fecit, atque animose:

*Qua nihil in terris complectitur altius aether,
Cujus nec spatium visus, nec corda decorem,
Nec laudem vox ulla capit, quæ luce metalli
Æmula, vicinis fastigia conserit astris.*

*Armorum Legumque potens, quæ fundit in omnes
Imperium, primique dedit cunabula Juris.*

*Hæc est exiguis quæ finibus orta tetendit
In geminos axes, parvaque a sede profecta,
Dispersit cum Sole manus: hæc obvia fati,
Innumeras uno gereret cum tempore pugnas,
Et Gallum terris prosterneret, æquore Pænum,
Nunquam succubuit damnis, & territa nullo
Vulnere, post Cannas major Trebiamque fremebat.*

§. 15. Redimus autem quasi post longam evagationem, dum nos tenent tot mira, iterum ad seriem CURÆ DEI: quam novam, & multum vigilem & perspicacissimam deprehendimus, dum post datum Imperio Romano tam insigne Patrimonium, & tam condignam Sedem, etiam porro MENTEM, CONSILIUM, & SCIENTIAM REGNANDI dedit. *Livius* noster ita quasi in genere: *Excellentibus, inquit, ingeniis, citius defuerit ars, quæ civem regant, quam qua hostem superent.* Sed prescius ad hoc argumentum nostrum materiamque de Romanis *Aristides* ἔγωγε πρὸς ὑμῶν ἦν τὸ ἀρχεῖν εἰδέναι. καὶ τὸ ὑμέτερόν ἐστιν εὐσημα, nulla ante vos existit imperandi scientia (alioqui *Græci*, qui sapientia ceteros antecelluerunt, eam habuissent) sed & inventa illa à vobis, & una cum reliquis est introducta. Pergitque deinde: *Quod enim Atheniensibus tribui solet, id etiam de Græcis omnibus verè dici potest, in oppugnandis tyrannis, & Persis, atque Lydis vincendis, tum paupertate & molestiis omnibus sufferendis, omnium fuisse, præstantissimos: ἀρχεῖν δὲ αὐτοὶ ἀπαίδευτοὶ ἦσαν, πειρώμενοί τε ἐσφάλλοντο, imperatoria artis etiam tunc rudes existisse, eamque cum exercere vellent, multum impegisse.* Docetque deinde copiosè, planeq; pragmaticè, nescivisse Græcos disponere præsidia, domi fuisse per distractiones infirmos, imperium amplificasse agrè, cum extremis ad

id

Id continendum aptis carerent; ac neque adeo vires subditorum, neque imbecillitatem ipsis placuisse, nescivisse subjectis uti, adversus defectores defectoribus aliis pugnasse, civitates nec humanitate nec vi in fide retinere calluisse &c. Omnibusque jam dictis sic concludit demum: *Quod igitur superioris et atis homines penè omnes effugit, id VOBIS INVENIENDUM ET ABSOLVENDUM FUIT RELICTUM. nec mirum. Quemadmodum enim in aliis rebus oblata materia prodeunt Artes, ita ad maximi Imperii & excellentis potentia constitutionem simul ars est comparata, & introducta, & utrumque per alterum confirmatur. Ut enim cum Imperii magnitudine necessario conjuncta fuit experientia: ita per Imperii scientiam incrementum habuit merito potentia. Jam vero artem civilem & magnanimitatem consiliorum Urbis maxime debemus considerare & admirari, ceu nusquam similem reperturi simus. l. c. Et quam pulchra sunt vero, & quam subtilia, quæ deinde de Romanis illis artibus seorsim exponit. Sed servet potius Exercitatio formam suam. idque unum hic saltem ex Virgilio addamus:*

*Excudent alii spirantia mollius aera,
Credo equidem, & vivos ducent de marmore vultus:
Orabunt causas melius, cœlique meatus
Describent radio, & surgentia sidera dicent:
Tu REGERE IMPERIO populos Romane memento,
Hæ tibi erunt artes, pacique imponere morem,
Parcere subjectis, & debellare superbos. Æn. VI. 847. seq.*

Prorsusque eodem sensu Cicero: *Sed meum judicium semper fuit, omnia nostros aut invenisse per se sapientius quam Græcos, aut accepta ab illis fecisse meliora; quæ quidem digna statuissent, in quibus elaborarent. Nam mores & instituta vitæ, resque domesticas ac familiares, nos profecto & melius tuemur & lautius: rem vero publicam nostri majores certe melioribus temperaverunt institutis & legibus. Quid loquar de re militari? in qua cum virtute nostri multum valuerunt, tum plus etiam disciplina. Tusc. Qu. I.*

§. 16. Quo tamen difficillimam artem & illas imperatorias provisiones tanto discerent Romani penitus, DIVINA rursus CURA, semper pro bono gentis excubans, non per læta modo atque mollia, sed frequenter etiam per dura, difficilia, periculosa, ac tantum non aliquando extrema per omnia Romanos, sed eventu demum bono

stabulabantur Martiales isti lupi: & pene fecit. Tribus præliis magnis victor, & ultimo Cannensi, quid nisi totum virilem sanguinem Romanum exhaustit? *Dubiumque, inquit Florus, deinde non erat, quin ultimum illum diem habitura fuerit Roma, quintumque intra diem epulari Annibal in Capitolio potuerit.* Sed tum quidem illum aut FATUM urbis imperaturæ, aut ipsius mens mala, & AVERSI a Carthagine DII, in diversum abstulerunt. II. 6. Alio item tempore, cum denique totis viribus Romam converteretur, & à tertio lapide castra moveret, iterum Florus, IPSOS DEOS, DEOS inquam, nec fateri pudebit, restitisse ait. *Tantam enim ad singulos illius motus vim imbrium effusam, tantam ventorum violentiam coortam fuisse, ut DIVINITUS hostem summoverti, neque cælo, sed ab urbis ipsius mœnibus & Capitolio ferri videretur.* l. c. §. 44. Post verò neque ita multo occisus Asdrubal, Annibalis frater, & ultimus ipse Annibal à Scipione ex Italiâ extractus inque Africâ cæsus est. Præmium victoriæ Africa, & secutus statim Africam terrarum orbis. Confirmant idem, sed de Romanis solis, Livius, quo loco ait, *magnitudinem populi Romani ADVERSIS prope rebus admirabiliorem quam secundis.* Consentitque & Florus II. 2. 22. cum inquit, *hic paululum circumacta fortuna est; tantum ut plura essent Romane virtutis insignia: cujus ferè magnitudo calamitatibus approbatur.* Sed enim verò diffusè, & oratorium in modum Seneca: *Inter multa, inquit, magnifica Demetrii nostri & hac vox, à qua recensum, sonat adhuc & vibrat in auribus meis: nihil, inquit, mihi videtur infelicius eo, cui nihil unquam evenit adversi. Non licuit se experiri. Ut ex voto illi fluxerint omnia, ut ante votum: malè tamen de illo Dii judicaverunt.* Indignus visus est à quo vinceretur aliquando fortuna, que ignavisissimum quemque refugit; quasi dicat: *quid ego istum mihi adversarium assumam? statim arma submittet. non opus est in illum totâ potentiâ meâ: levi comminatione pelletur. non potest sustinere vultum meum. Alius circumspiciatur, cum quo conferre possim manum: pudeat congregi, cum homine vinci parato.* Ignominiam judicat gladiator cum inferiore componi; & scit eum sine gloriâ vinci, qui sine periculo vincitur. Idem facit fortuna: fortissimos sibi pares querit, quosdam fastidio transit. Contumacissimum quemque & rectissimum aggreditur, adversus quem vim suam intendat. de Provid. III.

§. 17. Sive autem per adversa Romanorum, sive contra per
fecuna

secunda incedimus, reperimus utrinque paucorum civium egregiam
virtutem cuncta patravisse. Sciebam, inquit, isto loco Sallustius,
sepenumero parva manu cum magnis legionibus hostium contendisse:
cognoveram parvis copiis bella gesta cum opulentis Regibus: ad hoc saepe
fortuna violentiam tolerasse: facundia Gracos, gloria belli Gallos ante
Romanos fuisse: sed tamen, insinuat velut tacite ex pervetusto versu,
antiquis & moribus & viris res Romana stetit. donec luxu atque
desidia civitas corrupta est. Exin, inquit, Roma jam exhausta viribus,
velut effœta parens, que continuo partu, aut egro ventre non amplius pa-
rit, vix ullum aut rarissimum quemque eximium virum dedit. Illustris
omnino locus, extans Catil. LIII. cui insistamus etiam, dummodo pri-
us reprehenderimus Sallustium, quod hunc ipsum egregiorum viro-
rum proventum, neque causis certis, & infallibilibus, sed vel parenti
Romæ, hoc est, quid aliud quam casui & fortunæ, vel certe vagis stel-
lis, aut si nihil ultra concipere animo potuit, attribuit FATO, hoc
est nexui caussarum latentium, & multo ante destinatarum, quæ su-
um quæque ordinem immutabili lege percurrunt. Sic fere Stoici,
sic quisquis etiam Stoicorum sententiam amplexus. Sed citandus
nobis hic iterum, quasi ex intervallo, Divus Augustinus est: etsi de
regnis loquens: sed scimus viros esse instrumenta atque fulcra re-
gnorum. Sic vero ipse, prorsus, inquit, divina providentia regna con-
stituuntur humana. Que si propterea quisquam fato tribuit, quia
ipsam DEI voluntatem vel potestatem fati nomine appellat, sententiam
teneat, linguam corrigat. Cur enim non hoc primum dicit, quod postea
dicturus est, cum ab illo quisquam quaesierit, quid dixerit Fatum? Nam
id homines quando audiunt, usitata loquendi consuetudine non intelli-
gunt, nisi vim positionis siderum, qualis est cum is nascitur sive concipitur:
quod aliqui alienant à DEI voluntate, aliqui ex illa etiam hoc pendere
confirmant. Sed illi qui sine DEI voluntate decernere opinantur sidera,
quid agamus, vel quid bonorum malorumve patiamur, ab auribus omni-
um repellendi sunt: non solum eorum, qui veram religionem tenent; sed
qui Deorum qualiumcunque licet falsorum volunt esse cultores. Hæc
enim opinio quid aliud agit, nisi ut nullus omnino colatur aut rogetur
DEUS? de Civit. DEI. V. I. Profectò enim à DIVINA CURA VIRI
isti proveniunt, etiam apud infideles. Nam de Josepho, Mose, Josua, Da-
vide, Daniele sicut ambigit nemo: ita plane etiã iisdem initiis Miltiadis
felicitas,

felicitas, Themistoclis ingenium, Aristidis æquitas, Cimonis benignitas, Agefilai prudentia debebitur. Ac stabunt in hoc Albo denique omnes illi, quibus in felicitatis Romanæ ministerio uti per ea tempora DEI CURA voluit: ut parens ille *Romulus*, vir egregius factis, ut *M. Furius Camillus* vir verè unicus in omni fortuna, ut *L. Papius Cursor*, quem vel *Alexandro M. parem*, si venisset, *Livius* opponit, ut *Brutus*, & *T. Manlius Torquatus* inflexo rigore, ut *M. Claudius Marcellus* igneo impetu, ut *Q. Fabius Maximus* salubri tarditate, ut *P. Scipio Africanus* divinâ felicitate, ut *Scipio Æmilianus* divinâ virtute, aliique præterea illustres viri perquam multi, vel fortunâ, vel peritiâ, vel magnitudine & celeritate animi, vel justitiâ, continentia, constantia, fortitudine pene super & naturam atque fidem humanam everti. Ac memorabile omnino est quod de Augusto Cæsare *Svetonius* prodidit, eum proximum à DIIS immortalibus honorem memorie ducum præstitisse, qui Imperium Romanum ex minimo maximum reddidissent: itaque & opera cujusque manentibus titulis restituisse, & statuas omnium triumphali effigie in utraque Fori sui porticu dedicasse: professumque fuisse edicto, commentum id se, ut illorum velut ad exemplar & ipse dum viveret, & insequentium et atum Principes exigerentur à civibus, A. XXXI.

§. 18. Ne qua vero sine LITERIS & doctrinâ elegantiori foret RES ROMANA, etiam in hoc DEI CURA providit. Nec tamen ferè ante bellum Punicum secundum. Ita quippe Mars & horrida virtus omnia diu Romæ obtinebant. Verùm ubi intrata postea & capta ipsa GRÆCIA: victores iterum cepit, & feliciter artes suas intulit & diffudit. Magno gradu tunc itum ad variam doctrinam. Sed primo ad *Eloquentiam* maximè, ut quæ conjuncta cum rebus gerendis, & aptissima gubernantibus esset. Mox & *Historia* successit, & *Philosophia*, & quicquid ad animos colendos, aut honestè oblectandos facere creditur. Studiis autem non omnes, sed primores se dabant, & ii qui vel erant in Republica, vel ad eam se præparabant. Ceterum hi quoque discebant fere cum modo, nempe ut quod satis esset haurirent, & ad rem adque usum transferrent. Talis *Scipio* ille posterior, talis *Sylla*, *Pompejus*, *Lucullus*, *Cæsar*, alii uno verbo, quicunque in Republica eminentes, postea fuerunt. Doctores etiam paullatim in privatis primo Principum ædibus, mox & in publico ac stipendiis publicis, auditi, conducti, & præmiis varie affecti, vid. *Lipsium Magn. Rom. IV. 10.*

§. 19. Su.

§. 19. Superest demum ut monstremus DEI CURA provisus
que etiam annosam ac veteranam REM ROMANAM factam. Sic
enim convenit per modestiam & ex vero loqui. Quod secus tamen
Maronianus ille Jupiter jactavit:

His ego nec metas rerum, nec TEMPORA pono:

IMPERIUMQUE SINE FINE dedi Æn. I. 282.

*De immensitate rerum etiam Faunus aliquis eundem apud Vatem,
confulenti Latino responderat:*

— — — quorumque à stirpe nepotes

Omnia sub pedibus qua Solutrumque recurrens

Aspicit Oceanum vertique regique videbunt. Æn. VII, 99. seq.

Et apud Petronium:

Orbem jam totum victor Romanus habebat.

Quasique deinde rebus tam immaniter auctis lex Romanis ita loqui,
nec Poëtis modò, Romanos rerum dominos Æn. I. 286. Sed Cicero et-
iam vir cum primis gravis, nos inquit, Principes terrarum omnium
gentium, Philipp. III. & VI. *populus Romanus victor dominusque om-
nium gentium, & in fine: quem DII immortales OMNIBUS gentibus
imperare voluerunt.* De perpetuitate tamen rerum circumspectius:
quasique qui ita sperarent fors futurum, locuti sunt; Plutarchusque:
*Fortuna, inquit, Persis & Assyriis desertis, cum leviter pervolasset Ma-
cedoniam, celeriterque abjecisset Alexandrum, Ægyptumque deinde &
Syriam peragrando regna distulisset, & saepe conversa Carthaginenses tu-
lisset: postquam transmissis Tiberi ad Palatium appropinquavit, alas
deposuit, talaria exuit, ac infideli ac versatili illo globo misso facto, ita
Romam intravit ut MANSURA de fort. Rom. 317. Sallustius vero
conditione addita: *Ego sic existimo, quoniam orta omnia intereunt: qua
tempestate urbi Romæ fatum excidii adventarit, cives cum civibus manus
conferturos, ita defessos & exangues Regi aut nationi præde futuros.
ALITER non Orbis terrarum, neque cuncta gentes conglobata move-
re aut contundere queant hoc Imperium.* de Rep. O. I. Velutique solatia
jam etiam miscens Cerialis apud Tacitum sub Vespasiano, octingen-
torum, inquit, *fortuna disciplinaque compages hæc coaluit: quæ convelli
sine convellentium exitio non potest.* H. IV. 74. Nihilominus votum,
spem, animos, fiduciam multa dabant, ut plus aliquid de se aliis
crederent. Non modo si apud Florum legas: *Populus Romanus a*
Rege*

Rege Romulo in Caesarem Augustum, septingentos per annos tantum operum pace belloque gessit, ut si quis magnitudinem Imperii cum annis conferat, aetatem ultra putet. Ita late per orbem terrarum arma circumtulit, ut qui res ejus legunt, non unius populi, sed GENERIS HUMANI facta discant. Nam tot laboribus periculisque jactatus est, ut ad constituendum ejus Imperium contendisse Virtus & Fortuna videantur. Praefat. Sed hoc amplius etiam, si quis in Aristide tot pignora securitatis publicae, ac pene jam PERPETUITATIS aut fidem, aut persuasionem legens, volvat ista ac revolvat cum animo suo, conferatque aut universa invicem, aut singula rursus separatim pervideat, examinet, exigatque demum ad civiles illas atque militares libellas. Tum enim reperturus est multa, & magna, & inusitata firmissimi omnium ac vere adamantini Imperii momenta. Qualia sunt, quod super magnitudinem jam partam, & in tam infinita bellandi regnandique scientia, inexhausti milites, & supplementa semper praesto erant ex genere humano, quod milites undecunque lecti conspirabant aequaliter ad amandam tuendamque Romam, quod subditorum nobilissimis ac potentissimis in civium numerum adscriptis, reliquis inter subditos relatis, tali modo Europam, Asiam, & Africam nemine jam peregrino indistinctam effecerant: quod vel praesidiarios exercitus classesque artificiosissime disposuerant, vel quasi demum nullius praesidii egebant; cum praestantissimi quique & maximi civium Romanorum sparsim habitantes, Romam Romanis custodirent singuli; quod moenia non Urbi sed Imperio circumdata videbant; totque ubique Colonias possidebant, & internas, & intermedias, & limitaneas, ad Euphraten, ad Phasin, ad Oceanum, ad Rhenum; Quodque Nili cataractae, Rubrum mare, Maotus palus Romae vallorum vicem obtinebant: haec erant profecto, quae Romanos erigere celsius, & supra quam alii populi ivere, supraque quam ipsa conditio mortalis porrigitur, evehere valebant. Credidere itaque postremo, atque ita passim in Libris, in Inscriptionibus, inque Nummis praetulere, idque Templis etiam Effigieque positis testati sunt, ROMAM DEAM, ROMAM AETERNAM. Cui enormi opinioni praeluserat forsitan Martialis; *Terrarum DE A Gentiumque Roma*: Sed nempe Poeta. Verum in stylum sensumque publicum, ante Antoninorum tempore, nunquam ista recepta sunt. Vid. Spanhem. de usu Numism. Dif- fert.

fert. V. Nobis si cetera defint, vel ex Cicerone ita persuasum est, *nihil quod ortum sit, aeternum esse posse.* Quamquam hoc interim exploratum est, nullum aliud tam magnum Imperium tamdiu perseverasse. *Aristides in Panathenaica* quinque omnium maxima Imperia hæc agnoscit, Assyrium, Medicum, Persicum, Macedonicum, Romanum. Omnes autem anni *Assyriorum*, à primo anno Nini, supputantur M. CCXL, inquit Eusebius; *Medorum* anni eundem juxta CCLIX. *Persarum* Regnum stetit annis CCXXXII. *Macedonum* potentia statim ab excessu Alexandri divulsa per partes; si tamen, usque dum aliquid in Ægypto superfuit, conferas ad totam summam, annos habebis plus minus CCC. At plures reperias omnino inita recensione Romani ævi. Sive tu numeres ab Urbe condita ad Constantinopolin captam, cum qua simul Byzantinum sive Orientale Imperium, & pars adeo altera superstesque Imperii Romani concidit: (namque ita etiam in Monarchia Græcorum finem Imperio cum Ægypto positum, quæ ex tota, ut sic loquar, massa, ultima in potestatem Romanam concessit:) Sive denique sequaris illos, qui Romani Imperii eundem, quem totius universitatis rerum finem futurum defendunt. Nec enim obesse causæ dicunt, quod mutatio aliqua status per vices quasdam intervenit. Mansisse quippe idem semper Imperium & sub Regibus, & sub Consulibus, & sub Principibus: ac mansisse tum quoque, cum sub istis scissum divisumque, & caput alterum in Thraciam aut Græciam translatum fuit: postremo & reliquias ejus cum nomine etiam nunc in Germania vivere: vivere? imo vero & movere nunc maxime lacertos, sub LEOPOLDO CÆSARE, & præter spem omnium senectutem ipsam Imperii, quasi reddita juventute revirescere.

§. 20. Sed jam tandem procedendum est ad alteram Exercitationis partem, quâ dicere etiam de FRUCTU USUQUE tantæ DEI de REROMANA CURÆ promississe meminimus. Nec enim gratis unquam aut in vanum cogitantem curantemve JOVEM, Deosque ceteros, aut *Maro*, aut *Homerus* finxit. Quin sanctos & justos, ac memorabiles & optimos fines habet semper CURA DEI. Et quantum separatim ista de Romanis rebus DEI CURA orbem terrarum juverit, quâ modo ingenium, tempus, paginæque tulerint, evolvere consilium est.

§. 21. In limine ipso fas sit nobis pie esse curiosis, & inspiciendo quasi

quasi in ipsū curæ DEI penetrare reperire illic (humanis autem formulis modo loquor) DEUM ita ista CURA sua delectatum ipsum; quasi cum Apelles vel Lysippus pulcherrimis operibus incumbunt, & his perfectis gaudent: ut credibile est Phidiam quoque elaborato jam Jove, aut extracto jam Pantheo, vel ceteris ædificiorum miraculis, Architectos gavisos. Ecquod autem excelsius magnificentiusque ac DEO dignius opus, quam Imperium tam grande, ac potens, & omnino inimitabile? quod nos quidem in priore Exercitationis membro clarum fecimus. Ast hic adjicimus illud quoque, DEUM ipsum, quoties Imperia ejusmodi condidit, ac multo etiam ante quam conderet, prodidisse mortalibus, tantumque non jactasse aliquando de his immanibus machinis, Regesque ac Gentes, & facta patrata veluti annumerasse. Idque de Assyriorum, Persarum, & Macedonum Imperio, ex divinis libris inspectis, nimium quam multis in locis, ac planè manifestè liquet. Nos de Romano modò, neque nisi pauca hic dicemus. Ita enim Colossus iste Nabuchodonosoris, de quo apud Daniellem legere est cap. II. 27. seq. post tria illa QUARTUM etiam hoc, seu Romanum Imperium repræsentat: quicquid etiam nonnullis placuit de Alexandri successoribus confingere, quasi isti notentur. Nam primùm omnium *Daniel* capite VIII. Alexandrum & successores unum Regnum facit: cum neque hic causa ulla esset, cur Alexandrum à Successoribus sejungeret. Dein planè nequirit fieri, ut in imagine exhibente Regna post id ventura, non contineretur etiam illud tam notabile Romanum; quod finem dare debuit, ac plane etiam dedit Regno Græco. Romanos vero facere populum illum, qui est lapidis de monte defracti, id verò temerarium dictu est; eo quod Cæsares & Populus Romanus, tribus post CHRISTUM natum sæculis etiamnum in Gentilismo perstantes *Populus sanctorum* audire nequeunt. Præterea quartum Imperium Christianæ Ecclesiæ succumbit. Ast Regnum Successorum Alexandri ad ortum Christianorum non perduravit. Tum verò porrò lapis de monte revulsus notat CHRISTUM. Is vero sub quarto Imperio nasci & occidi debuit. Idque ita sub Imperio Romano evenisse Lucas, ceterique Evangelistæ testes sunt. Denique sic Colossi illius quarta pars cum Imperii Romani statu & mutationibus conformis est, ut religio nobis sit aliter quàm mens atque intentio monstrat, verba Spiritus Sancti interpretari. Nam duo crura divisi-

onem

onem Constantini manifestè arguunt. Quod autem pedes partim ferro, partim argilla constiterent, id ad Cæsarem & ad Papam referendum est; qui in eodem Imperio potestatem summam jam à multis sæculis exercent: Cæsar ferream, gladio armatam, legitimam; Papa testaceam, illegitimam, gladio destitutam, & eum usurpantem tamen, solo illo mendacio subnixum, quod DEUS velit regnare per aliquem Vicedeum, seu VICARIUM, quem ille nempe se jactat. Hæc excerptisse nos, ex *Jobannis Cocceji Commentario ad Danielelem*, sine tergiversatione profiteamur; lætatiq; sumus, cum apud eundem inveniremus jam tunc Mosis ævo de Romanis prædictum. Planè enim disertè Bileamus Vates, *naves inquit venient præter Chittæos, & debilitabunt non tantum Assur, sed & Eber*. Distinctis enim temporibus venerunt classes præter Chittæos hoc est ab Occidente: primò quando Græci Persas domuerunt: deinde quando Romani Persarum domitores Græcos, atque mox etiam Judæos perculere, quod Vespasiani tempestate factum est. Plerique interpretum ad Imperium Romanum applicant & Dan. VII. 7. 23. seq. Sed Coccejus dissentit. Illud extra dubium ponendum est, prædixisse de Romanis cap. XI. 26. quod urbem ac templum Hierosolymitanum everfuri sint: nec non v. 18. quod Antiocho ademturi Asiam: & v. 29. quod ejusdem Regis adversus Ægyptum machinas impedituri sint.

§. 22. Veniendum autem jam deinde ad causas finesque, quos extra semet, alios quoque, & insignes, ac laudatissimos, in fovendâ RE ROMANA, DEI CURA habuit. Ubi in mentem *Solon* venit, vir sapientissimus, qui ut apud *Ciceronem* est *Ep. ad Brut. XV. premio & pœnâ Rempublicam contineri* dixit. Continebitur ergo Orbis quoque, præside ac dispensatore DEO omnium, istis vinculis. Et DEUS in Imperio Romano tam providè tantaque cum curâ efformando, haud dubiè & ipse de coercendis castigandisque terris, simulque etiam de ornandis beneficioque afficiendis cogitavit. Cum lascivirent jam nimium Assyrii & Babylonii, otioque atque molliciiis fluerent, & nimium felices essent malo suo, natus Cyrus est. Cum degeneres Persæ, ut imperii, sic vitiorum magnitudine graves esse inciperent, Alexander natus est. Cum in Græcia, perque Asiam, & in Ægypto insaniretur, turbaretur, sæviretur, jura omnia divina & humana polluerentur, Pauli, Scipiones, Pompeji, Cæsares ad vindictam progressæ

gressæ ad extremum improbitatis, luxuriæ, ambitionis, non aliter
à DEO adhibiti sunt, quam sicut gemmis quibusdam anguim venena
profligantur. Atque ita ad frenum Carthagini nimis jam impotenti
dandum Scipio dimissus est. Sic Italorum, Hispanorum, Gallorum,
Germanorum, Pannonum peccata perpurgata sunt, ministris ubique
& executoribus justitiæ divinæ Romanis. Perinde ut Turcæ postea
in magnitudinem penè Romanæ æmulam sublatis sunt, ut per hos
pœnæ sumerentur à Christianis nimium jam DEO & CHRISTO suo
ingratis. Hunc morem, & hos animadversionum publicarum veluti
ritus DEO esse, primum omnium Historia universa sacra, ac divini
Vates, locis penè infinitis nos docent. Sed neque gentiles ipsos
Scriptores ista DEI ratio modusque unquam fugit. Quibus allega-
tionibus tamen omnibus prætermisissis, nos id solum ex Euripidis
Scholiaste citabimus, lectori non fortasse injucundum: *traditur quod*
terra gravata multitudine hominum precata sit Jovem, uti pondus ipsius
levius faceret: Jovem in ejus gratiam excitasse Thebanum, atque Iliacum,
bellum; quo plurimis è vivis sublatis terra sublevatio fieret. Orest. 1643.
Ac verò bene agi secum putare poterant, qui in vim Romanam inci-
dissent. Nulli enim genti mitiores placere pœnae, Liv. I. 28. Et magnitu-
dinem populi Romani ignoscendo auctam, ausus est planè profiteri, L.
Philippus Sallust. fr. Hist. I. Sic apud Tacitum bellorum egregii fines
quoties ignoscendo transigitur, A. XII. 19. Sed sit super omnes testis
Cicero, qui de majoribus suis cum agit, exito ait, bellorum erant aut mites
aut necessarii. Off. II. 8. cum primis vero Off. I. II. bella suscipienda sunt
ob eam causam, ut sine injuriâ in pace vivatur. Parta autem victoria
conservandi sunt ii, qui non crudeles in bello nec immanes fuerunt: ut
maiores nostri Tusculanos, Volscos, Equos, Sabinos, Hernicos in civitatem
etiam acceperunt: at Carthaginem & Numantiam funditus sustulerunt.
Manet interim furmum ratumque, quod ab initio dictum est, & Divus
quoque Augustinus in ipso initio pulcherrimi operis defendit, solere
divinam providentiam corruptos hominum mores bellis emendare. de Civ.
DEI. I. I. Ita quippe medici instar DEUS habet, qui, ut Senecæ
lectissimis verbis utar, primò in levibus vitiis tentat non multum ex
quotidiana consuetudine inflectere, & cibis, potionibus, exercitationibus
ordinem ponere, ac valetudinem tantum mutata dispositione firmare:
proximum est ut modus proficiat. Si modus & ordo non proficit, subducit
aliqua

aliqua & circumcidit. Si ne' ad huc quidem respondet, interdicit cibis, & abstinentiâ corpus exonerat. Si frustra molliora cesserunt, ferit venam, membrisque, si ad hærentia nocent, & morbum differunt, manus adfert; **NEC ULLA DURA VIDETUR CURATIO, CUJUS SALUTARIS EFFECTUS EST.** *De Ira. l. 5.*

§. 23. Causam aliam finemque CURÆ DEI DE RE ROMANA invenimus istum, quo Orbi, sive terris, ad quas majestas tanta porrigebatur, DARET CULTUM atque DISCIPLINAM. Sumamus exemplum à majore alio, quantum CHRISTUS contulerit terris in circuitu omnibus, atque etiam barbaris maximè barbarorum auditus. Aut si in materiâ civili hærendum sit, quid non utrisque Indiis profuere à duobus jam sæculis eò commeantes Europæi? excepto tamen, quod auri argentique, ac mercium modò causa eo pertracti, mores ut plurimum sine cura habuere. Ast Alexandrum Plutarchus præstantissimum Asiæ Philosophum Magistrumque maximum morum probat; eo quod Hyrcanos conjugia, Arachosios agriculturam docuit, & Sogdianis, ut alerent, non interficerent Patres, Persis, ut venerarentur non uxorum loco haberent Matres persuasit. O admirabilem Philosophiam, quæ fecit ut Indi Deos Græcorum colerent, & Scythæ mortuos humarent, non ut ante comederent. Admiramur Carneadis vim, qui Asdrubalem quendam, domo Cartaginensem, Græcos mores institutaque amplecti perpulit; & Zenonis, quod Diogenem Babylonium ad Philosophiam perduxit. At vero Asia ab Alexandro pacata Homerum passim legebat, & Persarum, Susianorum Gedrosiorumque filii Euripidis ac Sophoclis cantabant tragædias. Et Socrates quidem novos in civitatem genios inducens, pœnas Atheniensibus Sycophantis dedit: Alexandri operâ factum est, ut Bactra & Caucasus Græcorum DEOS adorarent. Plato unicam Reipub. formam scripsit, neque cuiquam persuasit, ut eâ uteretur, quod esset austera. Alexander amplius LXX. urbibus apud barbaros conditis, disseminatisque per Asiam Græcis institutis, à ferâ & belluinâ vitæ ratione homines detraxit. Ac Platonis sanè leges pauci legunt; Alexandri legibus multa hominum millia usa sunt, & utuntur: victique eo feliciores illis sunt, qui victorem Regem subterfugerunt; cum horum vitæ miseræ nemo finem attulerit, **ILLOS VICTOR COEGERIT FELICITER VIVERE.** *de virt. & fort. Alex. l. 328.* Neque nobis tædio fuit tam prolixum locum describere. Nam applicationem

apertam etiam ad REM ROMANAM habet. Nunquam enim tot
 provinciæ ad mansuetudinem & humanitatem traductæ forent, si non
 fuissent à Romanis domitæ: nec habituræ erant tot colonias, quibus
 barbara multorum feritas repressa sensim, moresque de malis in bonos
 consuetudine redacti. Proinde si rectè maximam sibi laudem Philo-
 sopherum inde petunt, quod dura & inculta ingenia emolliunt atque
 componunt; meritò pro summis Philosophis Romani habendi sunt,
 qui tot efferas gentes, & indomitas penè indoles cicuravere. Sunt
 pleraque iterum *Plutarchi* verba, ex loco citato; præterquam quod
 pro Alexandro Romanos ubique subdidimus. In quo factò adeò non
 fefellit comparatio, ut si de virtute verâ ejusque institutione sermo
 sit, plus mihi Roma, & Romani viri, plus unus Cato, quàm trecenti
 Socrates, & gens Græcorum universa valeant; ne Lacedæmoniis
 quidem ipsis exceptis: etsi hi, quamdiu *Lycurgi* præceptis steterè,
 præclarissimâ famâ, legesque ac mores eorum peculiari libro com-
 mendandos ipse duxerit *Xenophon*. Nam ingenia Græcorum mul-
 tum universe habuere de vano; philosophâ plerumque sententiâ,
 & ignavissimâ operâ; dum Romanis contra indoles stabilis, mosque
 rectus, & actus simplex atque generosus fuit; cum nihil facerent, ut
 facere viderentur, sed quia aliter facere non poterant.

§. 24. Et intererat adeo disciplinæ terrarum orbis, hos mores,
 & hæc exempla quàm latissime per populus spargi. Verum longius
 etiam à DIVINA CURA itum, decretumque est, ARTIUM quoque
 COMMUNICATIONEM generi humano expedire, quarum rerum
 ministri & executores Romani forent: non tantum quò suarum arti-
 um participes facerent alios, sed & ipsi ab illis plurima, & utilia pro-
 fectò addicerent. Confluxerat Populus Romanus ex tot rivis; qui
 ut aquas, sic & sordes vehunt. *ἀμαθία & θεῶν* pro titulo & inscri-
 ptione interim, dum pluribus pluribusque populis victis, à singulis sin-
 gula didicere. Sunt enim *Artes fontes bonorum*, quod *Xenophon*
 affirmat. *Cyrop.* VII. sive ut apud *Stobæum* manifestius sonat,
βίη δ' ἐστὶν ἀσφάλεια ἐν ταῖς τέχναις, unum autem vitæ presidium in
 artibus situm est. LVIII. Atque si relictis ceteris, quæ de artibus inven-
 tis prodidere Auctores, solum non ausimus aspernari *Plinium*, sic ille
 ait: *Ægyptii textilia, fulloniam artem Nicias Megarensis, Sutrinam*
Boëthius, Arariam fabricam Chalybes, iidem ferrariam, siglinam Coræbus
 Atheni-

Atheniensis, Fabricam materiarum Dædalus, & in eâ ferram, asciam, perpendiculum, glutinum, lithocollam, normam & libellum, & torvum & clavem Theodorus Samius, Gyges Lydius picturam in Ægypto, in Græcia vero Euechir Dædali cognatus, vel Polygnotus Atheniensis. H. N. VII. 55. Habesque hic specimen aliquod non magnarum rerum; sed & plures sunt, & majores quoque, quibus commodè interim vita non careat. Et didicere itaque Romani etiam à victis, à Græcis literas, & ab aliis alia: contra ipsi impertivere quibus domi excelebant; ut sunt Principis, Ducis, Patrisque familias boni summæ artes, quas non ita nosse populos, & in his tribus indigere præcipue magistrorum, apparebat omnibus, minimeq; omnium CURAM ET PROVISIONEM DEI poterat effugere. Et tam benignum simul Numen erat, ut in his quoq; rebus orbi vellet esse per Romanos consultum. Enim vero quidè per hoc tempus dum Romani pugnant, & Imperium ex minimo maximum faciunt, non defuere terris sui Reges, Syphax, Philippus, Perseus, Antiochi, Prusias, Eumenes, Attalus, Jugurtha, Ptolomæi, Dejotarus &c. Ac neq; Rebus publicis carebant: Atheniensium, Lacedæmoniorum, Achæorum, Carthaginensium, Rhodiorum &c. Sed præterquam quod de Græcis jam tum supra ostensum fuit, eos cum alia omnia tam exacte scirent, solum imperare non scivisse: sic hoc loco illud de Persicis Regibus ex eodem Aristide adjiciamus, *neq; Reges apud ipsos imperare, neque cives parere calluisse unquam*: sed Reges quidem cives obsequentes contempsisse ut servos, liberos punivisse ut hostes: yagos & erroneos Reges, semperque quasi de Regni possessione diffidentes, atque ideo odiis, defectionibus, intestinis jurgiis jactatos semper, evertisse urbes, occidisse homines, civibus graves, hostibus ridendos. Quem enim Xerxen dicas? Cum enim is, qui ab Ortu Solis ad Occasum usque regnabat, in Græciam trajicere tentasset: *hactenus duntaxat, quatenus magnam cladem accepit, admirationi fuit; eoque sui splendoris usus est indicio, quod multis magnisque rebus privari potuit.* Hæc ille in Encomio Romæ. Qui idem porro etiam de Successoribus Alexandri insigni observatione subdidit, *Alexandrum quidem Persarum imperium dissolvissse, proxime autem post se non regnasse.* Postquam enim, pergit dicere, *ille obiit, mox in infinitas partes divisi sunt Macedones, imperii molem suis viribus majorem esse confessi; nec jam vel suam quisque regionem servare poterant: eoque necessitatis devenerunt,*

venerunt, ut ad alienam terram occupandam cogerentur suam deserere,
ac domo potius expulsi, quam victores esse viderentur, & instar
enigmatis Macedones, non in Macedonia, sed ubicunque possent regna-
rent, praesidia potius locorum & urbium, quam principes: & extorres
quidam Reges, qui non a magno Rege, sed à se quisque imperium acce-
pissent, & ut dicam satrapis Rege orbatis similes essent. Talis porro
rerum status non tam regnum, quam latrocinium dicendum videtur.
l. c. Ceterum de Romano Imperio sic inquit iterum: ut aula ambi-
tus perpurgatus, ita orbis universus quovis choro exactius secum con-
sentit, & Imperii hujus aeternitatem exoptat: quandoquidem ab hoc
coryphaeo Principe pulcherrimè gubernatur. Aequali autem ubique re-
gitur imperio, adeo ut qui montes incolunt, imorum camporum cul-
toribus humiliores sint, quantum ad obedientiam pertinet; & qui fer-
tiles agros sortiti sunt, vestri sint agricolae; neque insula quicquam à
continente differt, verum ut una regio continua, & gens eadem, cuncta
placide parent. Omnibus mandatis ac nutibus citius quàm digitum
moveris, obtemperatur, & mox ubi aliquid decretum fuerit, effectum
datur. Qui autem in urbes & provincias mittuntur Imperatores, ut
singuli suis imperant, ita inter se omnes aequaliter parent: & eo viden-
tur à subjectis differre, quod primi rationem parendi tradunt.
l. c. Neque verò de scientia rei militaris quicquam isto loco ad-
dimus, quia nemo dissentit. De PATREFAMILIAS Romano liceat
breviter exponere: convenisse ibi in manum virum ac foeminam,
per virtutem lectos, vixisse sanctè, egisse certis liberis, adhibuisse
disciplinam, agrum, jumenta, familiam curasse cum fide, sumtus ex
temperantia descriptos, cibum, vestemque frugalem, triumphales
saepe manus operi ruri faciendo admotas, ab aratro ad Consulatum
atque Dictaturam vocatos, urbem nonis modo adiisse, vitiorum
ignorantiam summam, justum rectumque sponte cultam, ac fortiores
illic mores quàm sunt alibi leges. Has ergo artes, si qua secum de-
ferrent Romani, haud illi minus praclare profecto, quam antiquissi-
mi illi inventorum monstratores merebantur: quos tamen pleros-
que constat templis arisque positis, Deorum instar, aut celebratio-
ne tamen publicâ, claros, incomparabiles, aeternos factos,
§. 25. Post Artes rectè putò collocamus BONA, quæ vel ad
usus vitæ diversissimos ac necessarios etiam, vel etiam ad cultum,
ornatum,

ornatum, elegantiam, splendorem, & quid verècundamur demum dicere? ad voluptatem sive delectationem appetimus. Nec hæc BONA, si modum serves, bonus ille DEUS unquam generi humano invidit; & ideo etiam, ut per Romanos tot populi alii in COMMUNIONEM illorum BONORUM venirent, voluit CURATUM. Capiamus imaginem quandam interim à Lutetiâ Parisiorum, vel Londino, aut Amstelodamo: & tamen his omnibus copiosiore ac refertiore bonis talibus putemus ROMAM. Neque vero hic parcendum est verbis, quæ affatim nobis, & mirifico ingenio suggerit Aristides noster: *Sed & mare instar cinguli per vestrum aque Imperium ac per orbem terrarum medium protenditur, cui amplæ regiones latè circumjacent, necessaria pleraque vobis subministrantes: & ex omni terramarique, quicquid vel anni tempora gignunt, vel regiones singula, fluvii, paludes, artesque tum Græcorum tum barbarorum proferunt, ad vos defertur. Quapropter si quis velit ista omnia spectare, is vel omnem peragret orbem, vel in hac urbe versetur necesse est. Quicquid enim apud alios crescit aut paratur, hic etiam semper adfluit. Tantæ autem hic appellantur singulis anni temporibus, autumnique conversionibus holcades onerariæ, ut urbs communis quedam totius orbis officina videatur. Ac merces primum ab Indis atque etiam à felicibus Arabibus tot advehuntur, ut existimes nudas illic relinqui arbores, ipsisque, si quid rerum suarum requirant, hincesse repetendum. Vestes deinde Babylonice atque ulterioris Barbariæ ornamenta, hæc & plura portantur, & facilius quam si à Naxo vel Cythno sit aliquid Athenas deferendum. Arationes autem vestræ Siciliâ, Ægypto, & omnibus Africa cultis locis comprehenduntur. Jam navium accessus & recessus nunquam apud vos desunt. Quo fit, ut non tam portus quam mare ipsum, quod navibus tot sufficiat, in admirationem venire possit. I. c. Est post pauca: Concurrunt Romæ omnia, mercatura, navigationes, agricultura, metallorum purgationes, artes omnes quotquot sunt, vel fuerunt, & cuncta quæ sunt vel nascuntur. Etenim quicquid hic non reperitur, id nec extitisse, nec extare posse creditur. Quocirca difficile est judicare utrum Urbis reliquas urbes, an Imperia quæ fuerunt olim hoc Imperium majore superet intervallo.*

§. 26. Unà tamen fatendum est, ut mores, disciplinæ, jura, leges, ritus, utque artes & inventa, & bonorum postremò omnes species

species, communicari tanto expeditius possent, COMMUNIONE
LINGUÆ ROMANÆ cum tot populis effectum esse. Ut jam certe
istum quoque insignem tantæ DEI CURÆ fructum liceat dicere.
Idque fassus est *Plinius* jam supra §. 4. Nosque præterea ubi in anti-
quiora imus, reperimus, genus omne mortalium primitus unâ Linguâ
usum. Hanc deinde in pœnam audacis cœpti apud Babylonem, per
diversa sermonum genera discerptam, confudisse simul religionem,
mores, instituta, vitam omnem. Nam inde factum, ut quod his
rectum, illis absurdum sit, & Græcus Persam pro Barbaro habeat, &
alii per avia dispersi, horridas situ & ingenio plagas colant, alii mitio-
rem vivendi rationem sectentur: indeque invisi mutuo causis sæpe
levissimis, pervicaciâ aliquando solâ, in bellum, cædes, incendia, & si
quid his est sævius prorumpant. Incredibile ergo dictum est, quantum
ad concordiam orbis profuerit hic Romanæ linguæ usus usque adeo
publicus, ut non jam Romana, ac ne Latina quoque, sed HUMANA,
sive generis humani lingua mereretur dici; ex quo Romani, victis in
circuitu populis linguam suam imperavere, hoc successu, ut *Plutarchus*
in Platonicis Questionibus non sit veritus scribere *Romano sermone*
ἄνθρωποι πάντες ἀνθρώποι χρώσται, fere omnes homines hodie utuntur.
p. 1010. *Libanius* autem Sophista pene per indignationem, tantum
jam ait linguam suam, id est, Græcam, per id accepisse detrimenti, ut
metus sit, ne forte lex aliqua feratur, qua prorsus extripetur. Literas
quidem & fas hoc non agere: honorem vero Italicam seu Romanam lin-
guam callentium hanc licentiam sibi forsitan esse sumturum, de fortuna sua.
Ac sane legimus apud *Dionem* & *Svetonium*, à *Tiberio Cæsare*
Centurionem Græcè testimonium interrogatum, nisi Latine respondere
vetitum. c. LXXI. Tum *Cæsar Claudius splendidum virum, Græciaque*
provincia præsidem, verùm latini sermonis ignarum, non modò Albo
Judicum erasit, sed etiam in peregrinitatem redegit. c. XVI. Fueritque
hæc universalitas Romanæ linguæ quasi præludium aliquod Lin-
guæ illius, de quâ diximus, Primævæ, in vitâ æternâ olim revocandæ.
Quod nos quidem piâ probabilitate putamus futurum: ceterum
miramur multum, undenam hauserint Persarum quondam Magi,
dum in orbis restauratione unam quoque linguam restitutam iri
credidere *Plut. de Osir. & Isid.* Priusquam verò finimus periodum,
ut male illud cedat LUDOVIGO precamur, quod oppressa apud se
(id enim

(id enim vi omni egit) Latinâ Linguâ, decus tantum asserere sermoni suo voluit; ac nescio quomodo secuti sunt exemplum usque multi adeo, ut jam mœerent pene Musæ Latiae. nisi qua excitantur rursus per conversionem subitam & improvisam. Nam ubi opes, ubi potentia, & fortuna sua Regem Regnumque Galliae destituent, (& jam passim fulcra subducuntur) revocabitur etiam LINGUA GALLICA ab immani prope procursu, & latebras repetet, taciteque mœerebit. Quippe *optimè miseras ferunt, qui abscondunt: nec ulla est tam familiaris infelicibus Patria, quam solitudo, & status prioris oblivio.* Curt. V. 5.

§. 27. Sequiturque post hæc in contextu nostro de COMMUNIONE HOMINUM IPSORUM INTER SE, quam per Romanum hoc Imperium condere tuerique, proposuerat sibi illa toties jam spectata nobis DEI CURA. Nec vacat referre hic prolixè, sive ex Cicerone, sive undecunque de appetitu societatis insito à naturâ. Nam dolendum est magis, institutum tam præclarum, dum in tot minores particulas discerpitur Orbis, & sibi quisque populus vivit, & semper in vicinos vel timendi vel sperandi, querendive aut ulciscendi causam habet, vel habere putat, interturbatum varie, ac tantum non per vices extinctum. Quod fieri deinde non potuit, cum Romana amplitudo eodem sinu complexa cunctos, etiam benevolentia affectuque pari, parique & æquissimo jure universos continuit. Præclareque hic quoque Aristides, *Nulla, inquit, nunc descriptione terræ opus est, nec singulorum leges recensere quicquam attinet, postquam vos communes omnium orbis explanatores extitistis, totiusque terræ portis apertis, unicuique quod vellet inspiciendi potestatem fecistis: publicisque legibus latis, ea quæ prius narrabantur jucundè, non item cogitabantur, sustulistis, nuptiasque communes & Orbis totius tanquam domus unius administrationem institulistis.* l. c. Pene autem quod video nos in describendo prodigi sumus. Sed tamen *Plutarchus*, summus auctor, hic audiri poscit, de Alexandro quidem loquens, sed ut facilem applicationem cogitare volentibus reliquerit; modò ut in gradu perfectiori cuncta ista de Romano Imperio interpretemur. Sic autem habet: *Jam illa Reipub. forma à Zenone Stoicæ sectæ auctore tradita, quæ tanto-pere laudatur, ad unum hoc caput tendit, ut non per urbes ac pagos habitemus, singuli proprio nobis jure ab aliis distincti: sed universos*

E

homi

homines populares civesque nostros censeamus esse, una omnium vite ratio, unus ordo sit, tanquam gregis alicujus, qui communibus utitur aequali lege pactis. Atque hoc quidem scriptum reliquit Zeno, tanquam somnium aut imaginem aequitatis, & Reipublicæ Philosophicæ deformans. Alexander re ipsa doctrinam eam expressit. Neque enim exsecutus est Aristotelis consilium, quo eum jubebat Græcis se tanquam Principem, barbaris ut Dominum præbere: & illorum quidem ut amicorum & domesticorum curam gerere, his tanquam brutis aut stirpibus uti. Quod si fecisset, regnum suum bellis, exiliis, seditionibus, simultatibusque implevisset. Sed ita statuens, DIVINITUS SE COMMUNEM omnium nationum moderatorem atque arbitrum esse missum, quos verbis non poterat, armis ad communitatem adigens, omnes undique gentes in unum corpus conduxit, tanquam in amicitia cratere commiscens vitas, mores, nuptias, victus rationes: mandavitque, ut universi mundum pro patria agnoscerent, castra pro arce & presidio, bonos pro cognatis, malos pro peregrinis: inter Græcum & Barbarum non chlamyde, peltâ, acinace, candyâ distinguerent; sed Græcum virtute, barbarum vitiositate aestimarent, communes autem ducerent vestes, mensas, conjugia, victum, cum hæc omnia sanguine & prole essent invicem contemperata. Hæc ille l. c.

§. 28. Sed inter excellentissima Romanorum numeraveris facile PACEM illam AUGUSTI, qua insignis ac providentissima DEI CURA non ipsos modo, sed & plerumque orbem, mire quondam atque diu beavit. ἡ ὑπὸ πάντων ὁμολογημένη ἀριστὸν ἐστὶν εἰρήνη, pax omnium confessione summum bonum est. Thucyd. IV. Sed illa tamen Augusti pax tam ad multos pertinens, extraordinarium aliquid atque incomparabile omnino habuit; ut omne ævi sui spatium impensurum in id solum opus Scriptorem fatigare posse, Vellejus Paterculus auctor sit. Itaque ergo inquit: Nihil deinde optare à Diis homines, nihil Dii hominibus præstare possunt, nihil voto cōcipi, nihil felicitate consumari, quod non Augustus post reditum in urbem Reipublicæ, Populoque Romano, terrarumque orbi representavit. Finita vicesimo anno bella civilia, sepulta externa, revocata pax, sopitus ubique armorum furor, restituta vis legibus, judiciis auctoritas, senatui majestas, imperium magistratum ad pristinum redactum modum, prisca illa & antiqua Reipublicæ forma revocata; rediit cultus agris, securitas hominibus, certa cuique rerum suarum possessio; leges emendatæ utiliter, latæ salubriter; Senatus sine asperitate

*asperitate nec sine severitate lectus, principes viri, triumphisque & amplif-
simis honoribus functi, hortatu Principis ad ornandam urbem illecti sunt.*
II. 89. Florus brevius, sed argute: *Sic ubique, inquit, certa atque conti-
nua totius generis humani, aut pax fuit aut pactio. Aususque tandem
Caesar septingentesimo ab urbe condita anno Janum Geminum claudere, bis
ante se clausum, sub Numa Rege, & victâ primum Carthagine. IV. 12.*
Erat autem Janus iste, seu Templum Jani, ex Numæ instituto pacis
bellique Romanis index; apertus, ut in armis esse civitatem, clausus,
pacatos circa omnes populos significaret. Liv. I. 19. Ac neque narratio
ejus reliqua ab illa Flori differt: *bis deinde post Numæ regnum clausum
fuisse, semel T. Manlio Consule post Punicum primum perfectum bellum:*
sed hoc religiosius, & pro devotione perpetuâ, quæ in isto viro depre-
henditur: iterum **QUOD NOSTRÆ ÆTATI DII DEDERUNT
UT VIDEREMUS** post bellum Actiacum ab Imperatore Cesare Augusto,
pace terra marique parta. Constatque ex Svetonio, A. XXI. atque
aliunde, quantopere hoc opus, hoc est, PACEM suam & amaverit, &
conservare studuerit instructissimus pacis artibus Princeps.

§. 29. Itaque ab hac Pace novam quasi fatorum Romanorum
seriem, & alteram, ut sic loquar magnam periodum, multis Scripto-
rum auspiciari placuit. Tanquam enim post longissimam noctem,
quæ pene fatalis fuerat Imperio, effulserat iterum nitidior lux.
Eratque præcipua hujus PACIS soboles SECURITAS PUBLICA,
cui hætenus nihil simile viderat ulla ætas, nihil secundum. Mere-
tur res, ut aliquantò diutius huic CURÆ DEI contemplandæ immore-
mur, & tanquam NOVUM DISTINCTUMq; FRUCTUM, seu
quod idem nobis est dicere, *finem atque causam* singularis illius favo-
ris, & sollicitissimæ DEI CURÆ DE RE ROMANA allegemus. Ex-
tant maximorum Auctorum præclara in eam rem dicta, quorum nos
hic quædam referemus: ac primum omnium illud Ciceronis: *Simul
illud Asia cogitet, nullam à se neque belli externi, neque discordiarum
domesticarum calamitatem ab futuram fuisse, si hoc Imperio non teneretur.*
ad Qv. Fratr. Ep. l. 1. Tum deinde ex Tacito, ubi Dux Romanus
Treviros atque Lingonas accuratâ oratione officii admonet: *Regna
bellaque per Gallias semper fuere, donec in nostrum jus concederitis.* Et
post pauca: *Nam pulsus, quod Dii prohibeant, Romanis, quid aliud quam
bella omnium inter se gentium existent?* H. IV. 73. 74. Sic ubi Curtius

de Tyro, nunc tamen, inquit, longâ pace cuncta refovente sub tutelâ Romanâ mansuetudinis acquiescit. IV. 4. tutelam vocat opes Imperii pacisque Romanæ; ast mansuetudinis elogio civilem, nec sine libertatis umbrâ Principatum notat: & acquiescere securitatem exprimit, quæ sub magnis Imperiis nimium fidelior ac certior; quando mole sua ab exterorum concussionibus facilius defenduntur. Usus autem simili cum Curtio formulâ fuerat Livius, de Emporiis, urbe Hispanicâ loquens: *erant etiam eò tutiores, quod sub umbra Romanæ amicitiae latebant.* XXXIV. 9. Sed & Sallustius graviter, ut solet; *Si morbo, inquit, aut fato huic Imperio secus accidat, cui dubium est, quin per orbem terrarum vastitas, bella, cædes oriantur.* de R. O. II. Quæ cuncta simul Plutarchus comparatione ingeniosissima expressit, cum ait: *Sicut enim Physici tradunt, Mundum non fuisse mundum, neque corpora voluisse cœiuncta & commixta communem ex omnibus formam naturæ præbere: sed aliis parvis etiamnum ac sparsim agitatis, subterlabentibusque & comprehensionem nexumque effugientibus, grandioribus autem & compactis jam atrociam invicem certamina exercentibus, turbasque dantibus, cum fragore fluctuasse omnia: antequam Terra suam nacta ex compactis & agitatis magnitudinem, ac stabilita esset, eam firmatam, etiam reliquis in ipsa, aut circum ipsam subsistendi opportunitatem exhibuisse: ita maximis hominum potentiis, atque imperiis fortuitis casibus jactatis, & inter se collisis, quod nemo unus imperaret reliquis, vellent omnes, inexplicabilis fuit clades, & error, ac MUTATIO CONTINUA omnium: donec ROMA vires nactâ, & auctâ, & in se constringente cum gentes ac populos, tum peregrina etiam atque transmarina regna & dominia, maximæ res fundamentum, cui inniterentur, & firmitatem adeptæ sunt, Imperio in pacatum statum, circulumque immobilem redacta.* de fort. Rom. 317. Breviter, Romanum Imperium ANCHORA fuit fluctuanti mundo, ARA fuit, TEMPLUM fuit, quo ad salutem confugerent, qui premerentur, ARX fuit nunquam se cuiquam negans, fuit PORTUS, & si quod his omnibus fortius, tutius, & inexpugnabilius nomen reperiri potest, quo SECURITAS ista PUBLICA signetur. Nusquam enim arma, hostis, prædo; arabant, serebant, metebant; conjugia inibant, liberos gignebant, educabant: omnia securè, & nec auribus quidem læsis rumore belli. Nam si quod tale erat, cum barbaris nempe & longinquis erat, & quod velut ludicrum aut fabel-

lam,

lam, tuti limitibus & præfidiis suis audiebant. Et Aristides pro
ceterâ suâ facundiâ; *Bella verò, inquit, vix unquam nunc creduntur
extitisse; ac pro commentis habentur à plerisque. Quod si alicubi ad
limites conflictum fuerit, (ut in magno & immenso Imperio facile fit,
ob Getarum insaniam, vel Afrorum miseriam, vel rubri maris accolarum
infelicitatem, qui commodis bonisque suis nesciverunt uti) mox ista
tanquam somnia, cum omni memoriâ evanuerunt. Tanta Pax apud
vos viget, ô Romani, etsi militiam bellumque habeatis inter patria insti-
tuta. l. c. Idem vero, dum in eadem oratione SECURITATEM
istam PUBLICAM per diversos fructus dispescit, profectò non reticet
VIAS undique liberas, & COMMERCIA metu omni soluta. Jam
quod ab omnibus, inquit, dicitur terram esse communem omnium matrem
atque patriam, id vos optimè ostendistis: siquidem nunc & Græco licet
& barbaro cuivis, sive quid ferat, sive nihil, quocunque libuerit, quasi ex
patria in patriam commeare: nec vel Cilicum fauces, vel angusti &
arenosi per Arabiam in Ægyptum transitus, vel montes invii, vel fluvii
immensi, vel gentes barbaræ intractabiles, terrorem cuiquam asserunt;
sed ad communem securitatem sufficit omnibus, ut Romani sint, vel saltem
vobis subjecti. Et quod Homerus cecinit: Terra tamen communis erat:
id vos opere complevistis, terramque omnem dimensit, pontibus variis
fluvios junxistis, montesque excidistis, ut equitabilis fieret terra, & soli-
tudines diversoriorum replevistis, cunctaque diætæ & ordinis beneficio man-
suetiora reddidistis. l. c. Visere tum licebat magna aut nobilia illa op-
pida, clara & inclyta ingenia, Athenas, Alexandriam, Rhodum, disert-
tos aut sapientes ibi viros; denique ad alia terrarum se conferre,
disciplinæ aut animi causâ. Ast mercatores, & quibus aliarum opum
cupiditas, ii per maria omnia navigabant, ii per terras circuibant:
unicos, sed uno & certo pretio placantes Publicanos; nec eo gravi
sub Principe aliquo moderato & æquo. Porro cum Assyrii, Persæ,
quique ante Romanos plurimum terræ imperio complexi sunt, gen-
tibus ipsis tanquam nudis corporibus imperassent, velutique modò
solitudinis ac præfidiorum Reges fuissent: Romani contra tot urbes
terra marique disponebant, ut soli Civitatum etiam Principes possent
dici. Nunc, inquit Aristides, & Græcæ civitates omnes sub vobis ex-
urgunt, ipsarumque donaria, artes, & ornamenta omnia vobis, tanquam
in suburbanum decorum cedunt; & cum litora marina, tum mediterranea*

loca urbibus partim extructis, partim adauclis, tam sub vobis quam per
 vos plena cernuntur. Jonia vero, quæ olim fuit controversa, presidis
 & satrapis nunc liberata, pulchritudinis magistra ante omnes jacet: quæ,
 quantum prius alias gentes gratiâ videbatur & ornatu vincere, tantum
 nunc se ipsam superavit. Illustris autem & magna illa Alexandri in
 Ægypto urbs, vestri imperii ornamentum, velut mulieris divitis monile,
 vel inauris in cetero mundo extitit. l. c. Atque iterum idem, (quomodo
 enim melius certiusque vetera repræsentem, quam veteris scripto-
 ris verbis?) universus, inquit, orbis sub vobis tanquam festum diem agitans
 quos olim gerere solebat gladios deposuit, ad convivia autem, & reliquã,
 omnem letitiam liberè se convertit. Et aliæ quidem contentiones aut cer-
 tamina urbes reliquerunt; unum omnes habet, ut earum quæque pul-
 cherrima & jucundissima adspectu appareat. Itaque omnia plena gy-
 mnasiis, fontibus, sive aquæductibus, porticibus, templis, tabernis, scholis:
 ut aliquis verè dixerit, inclinantem & labantem mundum à vobis restitu-
 tum esse. Nec urbes solum splendore ac decore lucent; sed tota adeo
 terra, instar horti aut paradisi conspicitur exulta. Ut MISERATIO-
 NE PLANE DIGNI videantur, si qui Imperio vestro non subjacent,
 (qui pauci tamen sunt) ut qui tantis bonis careant. Hæc verè & floride
 sunt dicta, & capiunt fateor, nos recitantes. Sed neque LECTORES
 nostros, si qui futuri sunt, nauseaturos adhæc ipsa metus est. Post hæc
 omnia autem credent, DEI CURAM bene voluisse generi humano,
 cum REM ROMANAM tam amplam & tam auctam facere decrevit.
 Et priusquam tamen planè inde abeamus, hoc addendum est, PACEM
 AUGUSTI non cum Principe Augusto, (quanquam is longissimè
 Imperio præfuit) finivisse: Sed sub ceteris quoq; Principibus aut immotã
 aut modicè laceffitam, perstitisse diu admodum. Nam ecce Claudianus,
 qui sub Honorio Imperatore floruit, sanè perquam magnificè:

*Hujus pacificis debemus moribus omnes,
 Quod veluti patriis regionibus utitur hospes,
 Quod sedem mutare licet; quod cernere Thulen,
 Rursus & horrendos quondam penetrare recessus.
 Quod bibimus passim Rhodanum, potamus Orontem,
 Quod CUNCTI GENS UNA sumus.*

§. 30. Diximus multa. Ceterum omnia neque diximus, nec
 dicemus unquam. Quæ diximus interim, sic fuere comparata, ut
 etiam

etiam gentilibus animis potuerint comprehendi & cognosci. At vero jam ad illud divinæ providentiæ consilium venimus, quod solis Christianis non obscurum esse sivit admiranda NATIVITAS CHRISTI; qui unus & verus Pacis Princeps, & hujus ipsius QUIETIS AUGUSTÆÆ Auctor, SUÆ DOCTRINÆ vel stadium vel hospitium pacatum latè per orbem tali modo emunivit. *Justus Lipsius*, cum ferè jam de Magnitudine Romana absolvisset, & in digressiunculam tamen de Peregrinationibus delapsus, id quoque addidisset: *in animo tuo cogita, si tuto nunc Byzantium, Persarum, aut Sinarum regionem videre liceret, quam tu ipse fortasse atque alii libenter iretis? per tot terras & maria oculos pedesque ferretis? Sed sub Romano igitur Imperio, inquit, quam id licuit? tutius quam Belgis nobis hodie non dicam ab urbe ad urbem, sed pene per urbem, aut circa eam ire.* IV. 12. Cumque ita jussi essent à CHRISTO Apostoli ire per terrarum orbem, & omni genti, quæ sub cælo est, annunciare Evangelium: *Matt. XXVIII. 19. Marc. XVI. 15.* ei rei profecto hic in unum velut compactus Imperii vastissimi ambitus, & hæc immota ubique populorum quies, & hæc linguæ communio, dici cogitari non potest, quantum & quàm immane profuerit. Et ut unum pro cunctis, sed grande illud ac sine exemplo dem exemplum: publicus ille Gentium Doctor PAULLUS, cum viam Damasco Syriæ exorsus, tenus Illyrico, totum in circuitu, hoc est, ad utrumque illius balthei sive cinguli, Imperium Romanum constringentis latus, (de quo supra §. 14.) periplum, prædicatione Evangelii impleteret, in tot commodis, quæ dixi, sic quasi per unius civitatis regiones & plateas incessit, eosdem ubique cives, eundem Dominum seu Principem reperiens, legesque easdem, & eandem tutelam: ut ubicunque vim pateretur, liceret illi dicere CIVIS ROMANUS SUM; quæ vox & imploratio sæpe multis in ultimis terris opem inter barbaros & salutem tulit. *Cic. Verr. V.* aut si vel magistratus ipsi Romani graves forent, jus & fas sineret AD CÆSAREM PROVOCARE. Ususque utroque beneficio Apostolus est, *Act. XVI. 37. seq. XXIII. 25. seq. XXV. 11. 21. 32.* tam læto eventu, ut auditus defensus, absolutus à judicio Neronis gemino discesserit; felixque iter denuo exorsus, ultra ea quæ Lucas retulit, multa & alia regna CHRISTO acquisiverit: id quod Exercitatione aliâ videmur jam tum demonstrasse, *de Peregrin. Paulli Maced. §. 45. & 46.*

§. 31. FRUCTUS deinde novus CURÆ DEI sequitur, COHI-
BITIO BENE LONGA ANTICHRISTI OCCIDENTALIS sive
PAPÆ. Quam spinosam licet materiam, in quantum quidem histo-
ricæ commentationi fas est, tangemus nihilominus, ne qua pars
libelli debilis luxatave linquatur. Ac *Divus* quidem *Augustinus*,
cum in locum insignem *Paullinum* II. *Theff.* II. 5. seq. incidisset, ali-
quantum hæsitanter, sive ut potius hic quoque illud sibi proprium
ἐπέχθη fervet, proloquitur: *Quod autem ait, & nunc quid detineat*
scitis, hoc est, quid sit in mora, quæ causâ sit dilationis ejus, ut reveletur
in suo tempore scitis: quoniam scire illos dixit, apertè hoc dicere noluit.
Et ideo nos, qui nescimus, quod illi sciebant, pervenire cum labore ad id,
quod sensit Apostolus, cupimus, nec valemus præsertim quia & illa, quæ
addidit, hunc sensum faciunt obscuriorem. Nam quid est? jam enim
mysterium iniquitatis operatur. Tantum qui modo tenet teneat, donec
de medio fiat: & tunc revelabitur ille iniquus. Ego prorsus quid dixerit
me fateor ignorare. Suspiciones tamen hominum, quas vel audire, vel
legere de hac re potui, non tacebo. Quidam putant hoc de Imperio
dictum fuisse Romano. de Civ. DEI XX. 19. Sed enim vero contra
palàm ac sine metu profati sunt, VETERES, Tertullianus, Hierony-
mus, Ambrosius, Chrysostomus, Oecumenius &c. è NOSTRATIBVS
facilè omnes: è REFORMATIS Bullingerus, Beza, Hyperius, Tossanus,
Piscator, Belgæ, Crocius &c. è PONTIFICIIS ipsis Lombardus, Hugo,
Thomas, Justinianus, Bellarminus, Cornelius à Lapide, qui etiam com-
munem Patrum, teste D. Hieronymo in cap. VII. Danielis, traditionem,
& ut videtur Apostolicam istam esse asserit. comm. ad b. l. Paullum ni-
mirum de ANTICHRISTO, hoc est, de PONTIFICE ROMAMO
loqui, qui jam tunc infelicissimè conceptus, velut Embryo tamen in
alvo iniquitatis latens, nihil ausurus quicquam, vel audere potis futu-
rus erat, quamdiu veteris Imperii Romani majestas, aut Cæsarum
potentia obsisteret. Juvat isto loco contemplari initia ista Papæ,
certè occulta, ac dein conferre incrementa lenta sane, donec fastigium
ac vis denique tota PAPALIS POTENTIÆ palàm conspecta est;
sæva dudum atque acerba, sed intolerabilis ac mortifera CHRISTI
ECCLESIAE futura olim, ni à CHRISTO ipso circū acto orbe retega-
tur, destruat & aboleatur: id quod Paulus prædixit. Principia
indebitæ Potestatis ferè isto modo habuere: Doctrinam CHRISTI
non

non Tiberius Cæsar, ac neque Principes subsequi acceperē. Civium
per Imperium Romanum ingens multitudo, prædicantibus Apосто-
lis, ad CHRISTUM conversa est. Quæ sibi deinde per se soli consu-
lere coacta, imbuta est primum gustu aliquo cujuscunque imperii,
qui sensim dehinc auctus, in illam demum irrationabilem doctrinam
adolevit, ECCLESIAM & CIVITATEM, suo utramque jure, ab
utraque supremâ potestate gubernandam. Nec id vel satis primum
intellexit, vel statim etiam emendare potis fuit CONSTANTINUS,
post trecentos demum annos, primus Imperator Christianus: qui
nullo potius consilio bono, relictâ Româ, Constantinopoli confedit;
plusque jam aliquid sperare Episcopum Romanum fecit, pridem tam
sublimi loco commotum. Et crevit ambitio, cœpitque porrò quan-
dam sui fiduciam habere, ubi imminuto passim Imperio, convellen-
tibus Italiam ipsam barbaris gentibus, nullo demum Romæ Cæsare,
(nam post *Augustulum Momilium* Anno CHRISTI 474. extinctum,
nemo porrò Imperator Romæ præsedet) constituto Ravennæ Exarcho,
brevis tamen & isto sublato, VACUA sic quasi IN AULA tantum non
regnaret Episcopus Romanus à Gallicis maxime Regibus, Pipino &
Carolo suffultus; qui pulsis Longobardis, non tutum illum modo,
sed & potentem, donato cum pleno jure Exarchatu, fecere: nisi quod
aspernantibus populis, CAROLUS cum titulo Imperatoris supre-
matum adeptus, beneficiarium habuit Episcopum Romanum; tenu-
eruntque successores Caroli ad *Henricum IV.* quem mirè exagitatum,
pleroque jure Pontifex *Gregorius VII.* despoliavit, non *Henrico V.*
non *Fridericis I. & II.* valentibus reprehendere, quantumcunque nite-
rentur. Quin astu ac vi in ulteriora indies grassantibus Episcopis,
& Cæsarum potentiâ vergente, plenum denique, & elaboratum per-
fectumque PAPAM, infantiâ, pueritiâ, adolescentiâ, juventute, gra-
dibusque adeo atque processibus cunctis jam decursis, orbi terrarum
LEO X. repræsentavit. Quorum omnium nihil tamen futurum
fuerat, si ὁ κατέχων live εὐπωδίζων ille, non fuisset ante amotus.
Quod fortius omni demonstratione, vel sola Constantinopolitani
Episcopi collatio docuerit: cui idem haud dubiè animus, ac superbia
par, non par autem licentia fuit: eò quod ad everisionem urbis atque
imperii, semper ibi Imperatores coram rebus suis præfuere.

§. 32. Sicut autem in facili est, subducto calculo, quantum ex eo

F

tem-

tempore, quo D. Apostolus hanc ad Thessalonicenses Epistolam
exaravit, quod A. C. 51. factum est, ad hanc deplorabilem ROMANÆ
REI CONVERSIONEM, post Augustulum, annorum defluerit,
deprehendere: ita nunc major nobis temporum series nascitur,
contemplantibus quamdiu CURA illa immensa DEI DE RE ROMA-
NA, per Romanam rem seu Imperium continuerit ANTICHRIS-
TUM ORIENTALEM sive TURCAM. Sic enim Theologos passim
loqui, & sic etiam comparationis cuncta capita, quæ ipsi adducunt,
planè congruere legisse meminimus. Breviter: ortus utriusque
Antichristi incidit in idem tempus, & uterque vim particulæ *avli*
reapse exprimit. Vid. *Hotting. Hist. Eccles. cap. sive seculo VII.* Sed
hujus immodicis incrementis longè etiam diutius Imperium Roma-
num obstetit, quàm potuit *Magno illi Antichristo, sive PAPÆ.* Neque
vero vacat isto loco rem ex alto repetere, ac de Saracenis narrare;
quorum origines, factaque, & damna, quæ Imperio Romano ab He-
raclii temporibus dederunt, fuscè perque partes in Historia Arabum
Gvolfgangus Drechslerus exsecutus est. Sed neque de Turcis aut
Laonicum, aut Gazam, vel quoscunque alios excerpere sedet: cum
satis sit dixisse in præsens, arma eorum currente CHRISTI *seculo*
octavo primum audita, ipsos autem victis fractisque Saracenis in Sa-
racenicum tam regnum quam nomen *seculo nono* transivisse; ac deinde
verò imperium hoc verè *λησμερόν* tam immani auctu crevisse, ut
quam multis Asiæ Africaeque partibus sub jugum missis, *seculo decimo*
quinto in cumulum addiderit Imperii Romani partem orientalem,
& Græciam, atque Illyricum: donec demum A. C. 1520. à Solyman-
no capto Belgrado viam sibi in Hungariam fecere, in qua & propter
quam toto ex inde tempore pugnatum est: victoribus pridem jam
futuris Turcis, ni GERMANICI, seu, quod idem est dicere, ROMA-
NORUM IMPERATORES SEMPER AUGUSTI, GERMANIÆ,
HUNGARIÆ, BOHEMIÆque REGES, ARCHIDUCES AUSTRIÆ,
quasi oppositâ mole, tantam victoriarum impetum frenassent. Sed
quæ prius acta sunt, ea cuncta hic prætereo prudens, ut hoc celerius
veniam ad annum CHRISTI 1683. quo *magnis bellum viribus adversus*
LEOPOLDUM CÆSAREM redintegravit Sultanus, eâ quidem
ferociâ, ut præteritis munitionibus finitimis, quæ ex more bellantium
primæ oppugnari solent, in Austriam immitteret Vezirium, Viennamque
durissimâ

durissimâ obsidione premeret; quæ tamen die 2. (12) Septembris, DEO favente, victoribus Caesaris & Fœderatorum copiis appropinquantibus, fœdaque fuga elabentibus Turcis soluta fuit. In quo actu, summa virtus JOHANNIS GEORGII III. Saxonie Electoris potentissimi, Domini mei clementissimi, eminuit; qui sinistram alam ducens, primum in hostes impetum fortissimè ac providè fecit, primusque in Turcarum castris vexillum, victorie insigne fixit. Verba sunt doctissimi Viri, quem etiam istâ parte descripsisse totum, mirum quàm volupe est. Animadvers. ad Hornii O. P. l. 2. 12. Ex eo tempore dici credive non potest, quantum potentiae Turcicae decesserit. Hungaria universa a LEOPOLDO aut vi, aut deditione capta. Croatiam, Sclavoniam, Dalmatiam, Bosniam, Transylvaniam, quantum abest denique ut perdomitas dicas? Accepit jugum Servia quoque. Et per Bulgariam Walachiamque armis longè jam lateque promotis, non ita deinde prolixum iter, mediâ Macedoniâ, in Thraciam, ad urbem imperii sedem monstrabatur: ni CÆSARIS nostri, Germaniæque Principum vires plerasque, ad propius periculum propulsandum, hoc est, à Danubio ad Rhenum, & Mosellam, ac Mosam, & nunc etiam ad Padum, ille fax & turbo sæculi LUDOVICUS traxisset. Luat pœnas perjurus atque impius hostis! Ac Turcæ dilatam, non inhibitam perniciem sciant! Et tuo DEUS, qui REM ROMANAM, à tot jam sæculis tam enixè CURASTI, CURA porro quoque, atque serva quicquid denique in hanc diem ROMANÆ REI penes nos mansit, latissimisque incrementis profer interim, & in antiquam, seu quantamcunque volueris majestatem post deinde recompone; CÆSARIQUE LEOPOLDO, & JOSEPHO REGI ROMANORUM, tum & SACRI ROMANI IMPERII ELECTORIBUS, PRINCIPIBUS, Statuique universo concordiam, consilium, opes suffice, quo quæ cœpta sunt maximo animo, nec fortunâ minore, consimili mox fato contextuq; absolvatur; inque partem gloriæ spoliiorumque etiam VENETI veniant, Socii sapientes, fortes, & felices, tum si qui præterea causæ Christianæ ex animo favent! Ac solus denique ploret ac miser sit GALLUS, quia SOLUS ipse publici communisque gaudii tanto ac tam festivo argumento, tam protervè intercedit.

S. 23. Hisque ita expositis, nostræ quoque jam de CURA DEI curæ accipient finem. Nullo quidem in his radio nostro, nec quasi

44
77
348

quasi immemores promissorum sumus, quibus, si vacuum foret, aliquid etiam de ROMA, ROMANOVE IMPERIO NOSTRI ÆVI tanquam in sortem adjecturos, scripsimus §. 3. Verum quasi tum quoque auguratus est noster animus futurum, ut in tam ubere materia paginæ nos potius quam illius immensæ DEIDE RE ROMANA CURÆ vel EXEMPLA omnia vel & CAUSSÆ & FINES deficerent. Et succurrebat simul ad LECTOREM respiciendum esse, cui plerumque aliquis vel ex ipsâ sapientiâ modus placet. De quâ nos tamen usque adeo nobis nihil pollicemur, ut potius tanquam ad præsidium confugientes, dicamus non minus artis esse, SCIRE DESINERE, quam insistere præclarè coeptis: potissimum si non abjecisse operam, sed tantisper distulisse videamur.

COROLLARIA

ex more recepto adjecta.

1.

Accentus, commata atq; puncta in Codice Græco N. Testamenti quamvis non sint coæva, neque divinæ auctoritatis, non tamen temere sunt iterum omittenda.

2.

Male illi, qui aut olim, vel & hodie Inventionem & Dispositionem à Rhetorica excludunt, tanquam Logiæ partes.

3.

Sophismata bonum virum non decent.

4.

Anima hominis est immaterialis.

5.

Cometæ atq; Ecclipses ex causis naturalibus constantes, possunt esse signum peculiaris eventus.

6.

Intentio bona quodvis opus non reddit bonum & virtuosum.

7.

Majestas immediate dependet à Deo.

VOTA

R.

SA

SS.
SE

B

MO AC SUMMO
NO

NEDICTO

VIO,
RI CLARISSIMO,
PASTORI DRESDEN-
E PER VICINIAM
TISSIMOQUE

ARUM ARBITRO
DOCTISSIMO

multiplicatis cum vôtis

d. d. c.

AUCTOR.

© The Tiffen Company, 2000

KODAK Color Control Patches

Centimetres